

UNIVERZITET U SARAJEVU

FILOZOFSKI FAKULTET

ODSJEK ZA KOMPARATIVNU KNJIŽEVNOST I INFORMACIJSKE NAUKE

KATEDRA ZA BIBLIOTEKARSTVO

DIGITALNI “ŽIVOT”: OBLIKOVANJE MREŽNE PREZENTACIJE ČASOPISA

(Završni diplomski rad)

Studentica: Lejla Durmo

Mentor: prof. dr. Mario Hibert

Sarajevo, 2022.

Sadržaj

Uvod	4
1. Definiranje i planiranje mrežne prezentacije	7
2. Ciljevi izrade mrežne prezentacije	9
3.1. Kratak osvrt na historiju web stranica	12
3.3 Odabir tehnologija za izradu mrežne prezentacije časopisa <i>Život</i>	16
3.4 Instalacija Wordpress sistema	18
3.5 Preliminarna podešavanja	22
4. Konstruiranje mrežne prezentacije	28
4.2 Dizajn web stranice	34
4.3 Finalna podešavanja dizajna i kreiranje sadržaja	42
5. Održavanje i evaluacija stranice	48
Zaključak	50
Popis slika	52
Popis literature	53

Sažetak

Cilj završnog rada je, u skladu sa savremenim načinima publiciranja sadržaja, opisati postupak i izazove prethodno kreirane mrežne prezentacije književnog časopisa *Život*. Kreiranje digitalne verzije omogućeno je putem sistema za upravljanje sadržajem (tzv. *Content Management System*), uzevši u obzir smjernice za izradu mrežnih stranica, a koje obuhvataju više međusobno povezanih procesa. Drugim riječima, cjelokupan proces izrade mrežne prezentacije se sastoji od nekoliko koraka, počevši od detaljnog plana koji podrazumijeva preciziranje svrhe stranice, ciljne grupe i alata za izradu, ali i prikupljanje i analiziranje potencijalnog sadržaja. Osim kreiranja organizacije sadržaja same prezentacije, tzv. informacijske arhitekture, važno je razmatrati opcije koje vode ka konačnom izgledu, odnosno sve ono što se podrazumijeva pod pojmom audio-vizuelnih elemenata stranice. Napose, istaknuti su i detaljnije objašnjeni krajnji koraci u cjelokupnom procesu izrade, a koji bi se, ukoliko bi došlo do publiciranja sadržaja online, ticali interakcije sa korisnicima, mrežnog marketinga i evaluacije funkcionalnosti mrežne prezentacije. U konačnici, okosnicu završnog rada predstavljaju izazovi oblikovanja mrežne stranice književnog časopisa *Život*, uz koje su objašnjeni oni ostvareni, ali i drugi mogući pozitivni ishodi prenošenja sadržaja iz analogne u digitalnu formu.

Ključne riječi: Časopis *Život*, izrada web stranica, organizacija znanja, upravljanje sadržajem, elektronski časopisi

Uvod

Ubrzan razvoj internetske tehnologije i pojava novih mogućnosti diseminacije sadržaja usloveli su potrebu za iznalaženjem načina kojim bi sadržaj štampanih verzija knjiga i časopisa postao dostupan u digitalnom obliku. Drugim riječima, s težnjom da se iskoriste sve prednosti koje je donio značajan razvoj Mreže, a među kojima su najvažnije one koje se tiču dostupnosti sadržaja neovisno o mjestu i vremenu pristupa, časopisi postaju sve zastupljeniji na internetskim stranicama. Naime, časopisi su od početka svog postojanja pretendirali da budu izvor novih informacija sa što jednostavnijim i bržim pristupom svim trenutnim i potencijalnim čitaocima, stoga su mrežne stranice prepoznate kao mjesto putem kojeg časopisi brzo i jednostavno mogu ostvariti svoju primarnu intenciju. Osim informativnih časopisa koji posredstvom portala mogu kontinuirano objavljivati novi i redovno ažurirati postojeći sadržaj, te znanstvenih časopisa koji se slijedom razvoja internetskih tehnologija uglavnom indeksiraju u bazama podataka, časopisi koje izlaze na sedmičnom, mjesečnom ili godišnjem nivou mogu iskoristiti mrežne prezentacije na jedinstven način. Naime, s obzirom da takvi časopisi uglavnom imaju specifičnu ciljnu grupu, odnosno da je njihov sadržaj u osnovi namijenjen određenoj čitalačkoj publici, mrežne stranice osim diseminacije sadržaja mogu predstavljati i platformu putem koje se omogućava interakcija među korisnicima, te njihovo aktivno učešće u komentiranju i dijeljenju postojećeg sadržaja.

Književni časopis *Život*, kojeg izdaje Društvo pisaca Bosne i Hercegovine od 1952. godine okuplja uglavnom čitalačku publiku koja je zainteresirana za tekstove iz bosanskohercegovačke književnosti, ali i svjetske književnosti koja se na ovim prostorima prevodi i čita. Shodno savremenim trendovima publiciranja sadržaja, te korisnosti autonomnih mrežnih prezentacija u kontekstu objavljivanja tekstova i okupljanja čitalaca, praktični dio rada imao je za cilj oblikovanje mrežne prezentacije časopisa, a teorijski dio čini opis samog procesa izrade. U konačnici, temeljna svrha ovog rada je ispitivanje mogućnosti konvertiranja sadržaja iz analogne u digitalnu formu, ukazavši time na sve eventualne izazove u izradi mrežne prezentacije, ali i na sve prednosti i koristi koje posljedično proizlaze iz oformljene i upotrebljive web stranice književnog časopisa. Kako oblikovanje mrežnih prezentacija uvijek čini niz nekoliko međusobno povezanih procesa, pri čemu je dosljednost njihovom redoslijedu neosporno važna, oblikovanje web stranice časopisa *Život* sastoji se od četiri faze: planiranja izrade, kreiranja informacijske

arhitekture, dizajna i finalnog konstruiranja. Međutim, neophodno je naglasiti da je, prema teorijskim načelima važno pristupiti i dvjema specifičnim fazama, a koje se tiču marketinga i kontinuiranog održavanja stranice. Premda ovi procesi nisu realizirani, budući da ovaj dio rada predstavlja isključivo izradu modela mrežne prezentacije, važno je detaljnije objasniti njihovu neospornu ulogu i funkciju u postojanju jedne web stranice.

Pri izradi mrežnih stranica prvi korak predstavlja definiranje i planiranje prezentacije, što ga ujedno čini i najvažnijim korakom, budući da se sastoji od niza zadataka koji se tiču konstruiranja iznimno detaljnog plana glede upotrebljivosti i vizuelnog prikaza mrežne stranice. Drugim riječima, ovim korakom se nastoje definirati i analizirati svi postojeći elementi stranice, odnosno sve ono što se mora imati u vidu zarad kreiranja što uspješnije prezentacije. Stoga je najprije nužno razmotriti ciljeve izrade određene mrežne prezentacije, uz neizostavno prikupljanje i analizu sadržaja iz postojećih izvora, ali i odrediti potencijalne korisnike, željeni obim mrežne prezentacije, te odabrati alate koji mogu odgovoriti svim funkcionalnim zahtjevima. U prvom poglavlju rada naznačen je plan izrade mrežne prezentacije časopisa *Život*, te su navedeni zahtjevi i mogućnosti implementacije rješenja, a koji su usko povezani za specifičnim potrebama mrežne prezentacije jednog književnog časopisa.

Naredna faza u procesu oblikovanja mrežnih prezentacija poznata je pod nazivom informacijska arhitektura, a tiče se izrade arhitekture prezentacije, odnosno organizacije sadržaja na glavnoj stranici i svim podstranicama. Temeljem toga, naglašena je važnost dobro razrađene navigacije, kao mogućnosti kretanja kroz mrežnu prezentaciju bez značajnijih poteškoća i nedoumica glede kategorija na mrežnom mjestu, njihovog sadržaja ili naznačenih imena. Kako bi organizacija sadržaja određene mrežne prezentacije bila što jednostavnija i izvodljivija, važno je najprije razvrstati sadržaj u jasno definirane kategorije, potom kreirati prototip same prezentacije, te naposljetku testirati njenu funkcionalnost u kontekstu navigacije i jednostavnog kretanja. Kada je riječ o organizaciji sadržaja na stranici književnog časopisa, izvjesno je da se on može podijeliti u različite kategorije, poput razvrstavanja po književnoj formi, imenima autora/ica, regionalnoj pripadnosti, godini izdanja i sl. S druge strane, u procesu dodavanja određenog sadržaja moguće je putem oznaka i kategorija sadržaju dodijeliti mnoge značajne metapodatke koji omogućavaju povezanost među srodnim sadržajima, olakšavaju njihov pronalazak na

stranici, te pospješuju pristupačnost i dostupnost.

Kada je riječ o dizajnu mrežne prezentacije, odnosno skupu njenih audio-vizuelnih elemenata, a čija kompatibilnost dovodi do finalnog izgleda, najprije je važno imati na umu temeljno načelo web designa, a koje se veže za jednostavnost, nedvosmislenost i neopterećenost sadržajima. Drugim riječima, pri izradi stranice nužno je podsjećati na korisničko iskustvo kao vodilju, budući da je primarna svrha internetskih izvora neposredno iskustvo korištenja od strane njihovih stvarnih i potencijalnih posjetilaca. Na tom tragu, posebnu vrstu izazova predstavljao je zadatak kreiranja platforme za postojeći sadržaj, koja je morala ispratiti ideju minimalizma u pogledu vizuelnih i grafičkih sredstava, kako to već izgleda u štampanoj verziji časopisa, ali je istovremeno morala ponuditi nešto novo, karakteristično za uvriježeni model izgleda savremenih mrežnih prezentacija.

Premda je primarna tendencija završnog rada bila isključivo izrada modela izgleda mrežne prezentacije časopisa *Život*, zajedno sa detaljnim objašnjenjima mogućnosti, prednosti i izazova pri odrađenom projektu, bilo je nužno, radi objedinjavanja ideje o značaju zasebne, dobro kreirane stranice, obraditi i teme koje se tiču prenošenja sadržaja online, njegovog kontinuiranog održavanja i arhiviranja, te mogućnosti participacije posjetilaca i registriranih članova, te interakcije sa njima. Svakako da se navedeni procesi ponajviše razvijaju i dobivaju na značaju kada, u konačnici, dođe do njih; no, projekat izrade nacрта za internetsku stranicu je imao za cilj realizirati neke, ali opisati sve one aktivnosti koje zaokružuju put njenog nastanka – od ideje do upotrebljive, javno dostupne mrežne prezentacije.

1. Definiranje i planiranje mrežne prezentacije

Prva faza oblikovanja mrežnih prezentacija, a od koje ujedno direktno zavise i sve naredne, u cjelokupnom procesu podrazumijeva svojevrsan skup različitih pitanja na koja treba odgovoriti kako bi se konstruirao precizan plan predstojećih koraka. Spomenuta pitanja, odnosno specifične analize potreba i uslova rada, u teoriji web designa podvedene su pod opći naziv *definiranje i planiranje mrežne prezentacije* (Wilson, 2004). Budući da je konstruiranje web stranice, gledano tehnički, ali i sa aspekta korisničkog iskustva, iznimno zahtjevan proces, precizno planiranje procesa izrade, te utvrđivanje ciljeva, te predviđanje eventualnih problema i njihovih rješenja postaje neophodno kako bi njegov rezultat, u konačnici, bio što prije dostupan i maksimalno upotrebljiv krajnjim korisnicima. Drugim riječima, adekvatno propitivanje postojećih uslova i okolnosti, a koji determiniraju izradu mrežne prezentacije, uslovit će dalji slijed njene konstrukcije i kontinuiranog razvoja, a posebice funkcionalnost stranice i nadalje korisničko iskustvo njenih posjetilaca.

Prije pristupanja specifičnim pitanjima, a koja se u prvom redu vežu za alate, obim sadržaja i krajnje korisnike, neophodno je razmotriti svrhu postojanja određene mrežne prezentacije. Vidljivost časopisa na Mreži, a što preciznije podrazumijeva dostupnost neovisno o vremenu, mjestu i učestalosti pristupa, osnovni je razlog zbog kojeg časopisi pretendiraju biti dio internetske mreže. Ipak, ideja izrade prezentacije časopisa *Život*, nije klasičan primjer prezentiranja u digitalnom svijetu, kako to inače biva sa časopisima koji se, uglavnom, pojavljuju na mreži u vidu digitalnih primjeraka sadržanih u bazama podataka. Štaviše, velik broj izdanja časopisa *Život* je javno dostupan putem *CEEOL (Central and Eastern European Online Library)* repozitorija¹, a čiji sadržaj čine važni naslovi humanističkih i društvenih nauka sa područje Centralne i Jugoistočne Evrope. Putem spomenutog repozitorija moguć je pristup izdanjima časopisa *Život* od 1964. godine, pri čemu je sadržaj određenog izdanja dostupan u vidu svojevrsnog spiska svih članaka koje određeno izdanje u pisanom obliku sadrži. Uz njih su, za razliku od analogne verzije časopisa, dostupni i specifični metapodaci: ključne riječi, jezik, teme, broj stranica itd.

---

¹ Vidjeti: *CEEOL – Journal Detail*. URL: <https://www.cceol.com/search/journal-detail?id=153> (8.2.2022.)

Život - Časopis za književnost i kulturu
Life - Journal for literature and culture

Publishing House: Društvo pisaca Bosne i Hercegovine
Subject(s): Literary Texts
Frequency: irregular and other
Print ISSN: 0514-776X
Status: Active

Issues/Articles | Journal Information

1964 | 1981 | 2001 | 2005 | 2007 | 2008 | 2009 | 2010 | 2011 | 2015 | 2016 | 2017 | 2018 | 2019 | 2020

Issue No. 1-4 | Issue No. 5-8

ZIVOT Year: 2020
Number: 5-8

Table of Content | Imprint | In memoriam: Tonko Maroević

Articles list
Kod mene u životu, kao ni u pisanju, ne postoji nikakva fiksna tačka...
(In my life, as well as in writing, there is no fixed point...)

Author(s): Ingo Schulze, Naser Šećerović
Language: Bosnian
Subject(s): Theatre, Dance, Performing Arts, Novel, German Literature
Issue: 5-8/2020
Page Range: 6-11
No. of Pages: 6
Keywords: Ingo Schulze; playwright; theatre; novelist; German writer; German literature; interview;
Summary/Abstract: Intenju s Ingom Schulzeom / Interview with Ingo Schulze

Amerikanac koji je prvi otkrio Kolumba...

Most popular articles from this journal

- Reviews
Prikazi
Year: 2019, Issue No. 3-4
- Poems
Pjesme
Year: 2019, Issue No. 5-6
- Poems
Pjesme
Year: 2019, Issue No. 5-6
- Poems
Pjesme
Year: 2019, Issue No. 5-6
- Arabic Cultural Influences in the Balkans
Arapski kulturni utjecaji na Balkanu
Year: 2001, Issue No. 1-2

Slika br. 1: *Život – Časopis za književnost i kulturu* na CEEOL repozitoriju
(Izvor: Screenshot: URL: <https://www.ceeol.com/search/journal-detail?id=153>)

2. Ciljevi izrade mrežne prezentacije

Premda je, kako je već navedeno, časopis *Život* dostupan u digitalnom obliku unutar repozitorija CEEOL, izrada zasebne web stranice bi imala za cilj konstruiranje jedinstvenog mrežnog mjesta putem kojeg bi posjetioци mogli na jednom mjestu pronaći sve informacije koje se tiču ovog književnog časopisa. Drugim riječima, opće informacije o samom časopisu, njegova prethodna izdanja, te diseminacija novih brojeva ili njihovih određenih dijelova, bili bi centralizirani unutar jedne zasebne internetske stranice, što, gledano sadržajno i tehnički donosi mnoge prednosti za rad časopisa uopće. Ipak, prije detaljnijeg objašnjenja o koristi autonomne mrežne prezentacije, neophodno je nakratko podsjetiti na opće koristi dostupnosti časopisa u digitalnom obliku, a to

su, kako Cepulkauskaitė (2000: 4) navodi:

- Jednostavnije objavljivanje sadržaja – čak i ako je neophodna oprema za navedeni proces, budući da se ona lahko da obezbijediti
- Brže objavljivanje u odnosu na štampanje
- Povoljnija izrada – ukoliko su obezbijeđeni uređaji i material, dodatni troškovi su minimalni
- Dodatak multimedijalnih (u prvom redu audio i video) materijala, a potom i postojanje interaktivnih polja za lakše kretanje kroz sadržaj
- Dostupnost sa bilo kojeg mjesta, u bilo koje vrijeme (imajući u vidu osiguranu internet konekciju)

Evidentno je da navedene prednosti ipak imaju određene preduslove kako bi realizacija ideje o konstruiranju mrežne prezentacije imala smisla u konačnici. Drugim riječima, neophodno je prije početka izrade web stranice analizirati koji od preduslova su ispunjeni, a koji će iziskivati određene troškove, pokušati predvidjeti upotrebljivost i opravdanost kupovine alata, edukacije stručnog tima i sl. Kompletna analiza svih segmenata će zapravo opravdati važnost koju ova faza ima u cjelokupnom procesu izrade, te će, naposljetku pružiti odgovor na pitanje *koja je svrha postojanja zasebne mrežne prezentacije književnog časopisa?* Temeljem jedne od gore navedenih prednosti, iznimno je važno naglasiti kako je potrebu za iznalaženjem ideje o konstruiranju zasebne web stranice iznjedrila i nova koncepcija postojanja literarnog sadržaja online. Raznovrsni oblici literarnog sadržaja pretendiraju postojati na Mreži zarad neke vrste komunikacije sa krajnjim čitaocima, odnosno biti dostupni, ne samo za isključivo čitanje, već i za podložnost sugestijama, kritikama, reinterpretacijama i daljim podjelama. Premda je takvo što bilo moguće i u analognom formatu, činjenica jeste da se digitalni oblici, a naročito oni objavljeni na internetskim stranicama, umnogome brže, jednostavnije i češće izlažu tim procesima. Osim općeg toka digitalizacije kojeg ni *književni svijet* nije ostao pošteđen, novi mediji omogućili su i dodavanja drugih, u prvom redu multimedijalnih komponenti, koje su pružile jednu sasvim novu dimenziju literarnog sadržaja, te naposljetku korisničkog, odnosno čitalačkog iskustva. Hjarvard i Helles (2016) naglašavaju zanimljivu pretpostavku, a to je da

digitalni mediji otvaraju nove estetske mogućnosti multimodalne knjige, te omogućavajući čitaocima interakciju sa tekstem dovode do priče u kojoj se zaobilaze tradicionalni i do sada ustaljeni čuvari književnosti, istovremeno ustupajući krajnjim čitaocima tu ulogu, kroz interaktivne procese dijeljenja vlastitih, te komentiranja drugih književnih sadržaja.

Na tom tragu je zamišljena ideja o oblikovanju mrežne prezentacije književnog časopisa *Život*, kao neka vrsta sinteze očuvanja literarnog sadržaja i autentičnosti samog časopisa sa jedne, odnosno o razmišljanju šta novi mediji mogu ponuditi sa druge strane. Preciznije rečeno, okosnicu spomenute ideje čini pitanje šta web stranica treba pružiti kako bi literarni sadržaj bio dostupan u digitalnom obliku, a da se istovremeno, to ne svede na neku vrstu skenirane verzije časopisa u analognom formatu. Temeljem govora o aktivnom učešću korisnika u kreiranju, uređivanju, dijeljenju i komentiranju postojećeg sadržaja, odnosno participacijom u pogledu potencijalnog budućeg sadržaja, web stranica časopisa *Život* bi imala za cilj (osim općih stavki vezano za prednosti digitalnog izdavaštva) proširenje trenutne baze interesanata, a posredstvom uvezivanja matične web stranice sa društvenim mrežama. Prema zapažanjima uredništva, proširenje i dalja promocija časopisa, te njegovog sadržaja mogli bi se odvijati u dva pravca:

1. Orijehtiranost ka mlađoj čitalačkoj publici, budući da je ta dobna skupina uveliko prisutna na Mreži
2. Proširenje djelovanja na širem regionalnom prostoru, odnosno na kulturnim poljima gdje se govori jedan od jezika naroda Bosne i Hercegovine (bosanski/hrvatski/srpski)²

Povećanje broja čitalaca, naročito ako se radi o sasvim novim kategorijama stanovništva, u konačnici bi doprinijela poboljšanju rada i djelovanja časopisa uopće, odnosno o unapređenju književno-kulturnog stanja u državi i regionu.

---

²Prema procjeni izdavaštva, književni časopis *Život* broj aktivnih čitalaca se kreće između 500 i 1000, naglasivši da je već oformljen stranica na društvenoj mreži *Facebook*, koja broji približno 700 pratilaca. Cilj urednika je putem web stranice povezane sa društvenim mrežama udvostručiti broj čitalaca/pratilaca, predstavljajući sadržaj časopisa mladim generacijama (do 35 godina), te zainteresiranim stranama izvan granica Bosne i Hercegovine.

3. Definiranje tehnologija potrebnih za izradu prezentacije

3.1. Kratak osvrt na historiju web stranica

U savremenom dobu izrada web stranica ne iziskuje značajan nivo poznavanja različitih programskih rješenja na način kako je to bivalo devedesetih godina prethodnog stoljeća, u vremenu ekspanzije internetskih stranica, odnosno u početnoj fazi diseminacije sadržaja na onome što danas poznajemo kao *World Wide Web*. Ideja o kreiranju web stranica datira iz osamdesetih godina prethodnog stoljeća i veže se za CERN³, mjesto gdje je naučnik ove eminentne međunarodne ustanove, Tim Berners-Lee na temelju ideje o hipertekstu, a inspiriran potrebom da se naučna saznanja iz cijelog svijeta brže i jednostavnije razmjenjuju, napisao dokument pod nazivom *Information Management: A Proposal*. Napisan 1989. godine, ovaj dokument predstavlja temelj za buduća postignuća na polju informacijskog menadžmenta na internetu, budući da je baziran na razmjeni hipertekstualnih dokumenata. Tokom predstojećih godina, Berners-Lee je, zajedno sa svojim timom ispunio sve neophodne preduslove za prezentaciju svoje ideje, kreirajući jedinstvene projekte HTTP⁴ i HTML⁵. Kako bi ideju uspješno

---

³CERN –naziv organizacije *Organisation Européenne pour la Recherche Nucléaire* (Evropska organizacija za nuklearna istraživanja) je međunarodna naučna organizacija osnovana u svrhu kolaborativnog istraživanja fizike elementarnih čestica. Osnovana 1954. godine, organizacija ima sjedište u blizini Ženeve i radi isključivo za istraživanje “čisto naučnog i fundamentalnog karaktera”. Jedno od najznačajnijih tehnoloških otkrića ove organizacije jeste i World Wide Web. Preuzeto sa: <https://www.britannica.com/topic/CERN> (8.2.2022.)

⁴HTTP–*HyperText Transfer Protocol*, standardni protokol koji se koristi za razmjenu datoteka na World Wide Webu. Web pretraživači su HTTP klijenti koji šalju zahtjeve za fajlove web serverima, koji zauzvrat upravljaju zahtjevima putem HTTP usluge. Za izradu HTTP modela se zalagao Tim Berners-Lee 1989. godine, atokom 2010-ih mnoge web stranice su počele koristiti HTTPS (*Secure HTTP*) u kojem je SSL (*Secure Sockets Layer*) protokol dodat HTTP-u kako bi se obezbijedio sloj enkripcije između pretraživača i servera. Preuzeto sa: <https://www.britannica.com/technology/HTTP> (8.2.2022.)

⁵HTML – *HyperText Markup Language* je jezik za označavanje čija je temeljna svrha prikazivanje materijala dostupnog preko Interneta. Svaka jedinica za pronalaženje je poznata kao Web stranica (sa World Wide Weba), a takve stranice često sadrže hipertekstualne veze koje omogućavaju povezivanje i kretanje između različitih stranica. Dizajnirao ga je britanski naučnik Sir Tim Berners-Lee u CERN laboratoriju za nuklearnu fiziku u Švicarskoj tokom 1980-ih. Preuzeto sa: <https://www.britannica.com/technology/HTML> (8.2.2022.)

predstavio zainteresiranim stranama, nužno je bilo kreirati i web server, mjesto na kojem će biti smještena web stranica, te web preglednik, putem kojeg se može pristupiti njenom sadržaju. Finalni proizvod je, svakako, bila sama web stranica čija je kopija ponovo publicirana online 2014. godine⁶, a koja je na temelju hiperlinkova imala za cilj uvezivanje nekoliko različitih stranica, što u konačnici podrazumijeva brže i jednostavnije kretanje kroz njenu strukturu.

Ipak, realizacija njegove ideje se nije odvijala jednako brzo koliko je društvo tog vremena priželjkivalo, sve do 1993. godine, kada je upotreba onoga što je Berners-Lee nazvao *World Wide Web*, omogućena širom svijeta u komercijalne svrhe. Nedugo poslije, svjedočilo se ekspanziji njegove ideje koju su umnogome koristile razne kompanije za predstavljanje svojih usluga na webu, a uporedo je osnovana organizacija *W3C (World Wide Web Consortium)*, čije su temeljne dužnosti predstavljene u vidu razvoja i standardizacije web tehnologija. Posljedično, dolazi do porasta tzv. *dot-com* korporacija na webu, čija je primarna intencija bila prezentacija i poboljšanje usluga putem interneta. Vremenom je došlo do propasti mnogih korporacija, zbog čega je bilo neophodno osmisliti novi model komunikacije na webu, što je iznjedrilo ideju o *Web 2.0* konceptu, koji počiva na dvosmjernoj komunikaciji između mrežnog mjesta i posjetioca. Na temelju te vrste interakcije počivaju nove platforme za razmjenu sadržaja online, a koje predstavljaju vodeću, i dalje aktuelnu ideju za savremene web stranice.

---

⁶ Za prvu web stranicu se smatralo da je izgubljena; međutim, Paul Jones sa Univerziteta u Sjevernoj Karolini je 2013. obznanio da posjeduje stranicu koju mu je 1991. poslao Tim Berners-Lee, te je ista objavljena 2014. godine i danas je dostupena putem linka: <http://info.cern.ch/>

3.2. Savremeni načini izrade web stranica

Iako revolucionarna za to doba, ideja kreiranja web stranica manuelnim pisanjem cjelokupnog koda uz, premda i dalje aktuelne i korištene web tehnologije HTML, CSS⁷ i Java Script⁸, postala je prilično neupotrebljiva uslijed pojave i razvoja novih tehnologija. U prvom redu, već početkom 21. stoljeća se razvijaju i intenzivnije koriste tzv. sistemi za upravljanje sadržajem (eng. *Content Management System*), posredstvom kojih bi zainteresirane strane mogle, uz nešto naprednije poznavanje rada na računaru napraviti jednostavnu web stranicu. Oni zapravo podrazumijevaju dinamički model upravljanja digitalnim sadržajem, pri kojem je administrativno sučelje, tj. *Content Management Application* odvojeno od aplikacije za dostavljanje sadržaja, tzv. *Content Delivery Application*. Košak et al. (2015), govoreći o razlikama između statičkog i dinamičkog upravljanja sadržajem, navode da je jasna odvojenost manje-više jednostavnog korisničkog sučelja sa jedne, te baze podataka sa druge strane, ono što favorizira dinamičke modele upravljanja sadržajem nad prijašnjim, statičkim modelima, budući da su pri njihovoj strukturi kod i sadržaj bivali ispreplitani unutar jednog dokumenta.

Činjenica da se sadržaj može lahko objavljivati, pohranjivati i kontrolirati putem sistema za upravljanje sadržajem posljedično je doprinijela njihovoj sve češćoj upotrebi, te se procjenjuje da je otprilike polovina postojećih web stranica kreirana putem jednog od njih. Generalno, neke od prednosti ovih sistema, osim jednostavnog korištenja i minimalnog doticaja sa izvornim kodom, jesu i isplativost, dostupnost, te mnoštvo već programiranih, raznolikih funkcija i dodataka koji doprinose autentičnom izgledu i funkcionalnosti stranice uopće. Važno je napomenuti da se neadekvatno i prekomjerno korištenje dodatnih funkcija može negativno odraziti na

---

⁷CSS – *Cascading Style Sheets* se koristi za formatiranje izgleda web stranica. Može se koristiti za definiranje stilova teksta, veličina tablica i drugih aspekata web stranica koji su prije mogli biti definirani samo unutar HTML strukture. CSS pomaže pri kreiranju jedinstvenog izgleda web stranice, te se umjesto definiranja stila svake tabele i svakog bloka teksta unutar HTML stranice, često korišteni stilovi mogu definirati samo jednom u CSS dokumentu. Jednom kada je stil definiran u CSS-u, može ga koristiti bilo koja stranica povezana sa njim. Preuzeto sa: <https://techterms.com/definition/css> (9.2.2022.)

⁸*Java Script* je programski jezik koji se koristi u web designu, a služi kao sredstvo za dodavanje dinamičkih i interaktivnih elemenata na web stranice. Preuzeto sa: <https://techterms.com/definition/javascript> (9.2.2022.)

funkcioniranje stranice, odnosno značajno usporiti njene performanse. Ipak, najviše zamjerki za ove sisteme polazi od pretpostavke da su nerijetko izloženi određenim opasnostima, zbog čega se smatra da se njihove najveće slabosti tiču nesigurnosti, tj. podložnosti čestim hakerskim napadima. Govoreći o sigurnosti sistema za upravljanje sadržajem, Toma (2021) navodi da najčešći problemi, a čija se pojavnost i učestalost razlikuje među vrstama ovih sistema, predstavljaju pristup i manipulaciju podacima, krađu identiteta, spam⁹, te mijenjanje izvornog koda s ciljem zloupotrebe podataka i narušavanja rada u funkcionalnosti web stranice.

Na tragu govora o mogućnosti mijenjanja izvornog koda, neophodno je ukazati da je veliki broj sistema za upravljanje sadržajem kreiran na konceptu softvera otvorenog koda (eng. *Open Source Software*), a koji podrazumijeva softver pri kojem nosilac autorskih prava garantira mogućnost pristupa, izmjene i dalje distribucije izvornog koda, s ciljem zajedničkog doprinosa poboljšanju funkcionalnosti određenog softvera uopće.

Međutim, ne podrazumijeva svaki softver čiji je kod javno dostupan nužno softver otvorenog koda, budući da se, prema zvaničnim podacima dostupnim na web stranici *Open Source Initiative*, koncept otvorenog koda može nazvati tim imenom samo ukoliko, pored, mogućnosti pristupa izvornom kodu, opravdava i neke od sljedećih stavki:

- Slobodnu i besplatnu redistribuciju – što znači da se postojećom licencom odobrava mogućnosti daljeg distribuiranja (dijela) koda, polazeći od temeljne pretpostavke da on, u osnovi, predstavlja javno dobro
- Dostupnost i omogućivanje pristupa izvornom kodu, ukoliko je izuzet u određenom dijelu proizvod
- Zabranu diskriminiranja krajnjih korisnika ili djelatnosti za koje se želi koristiti otvoreni kod
- Zabranu ograničavanja djelatnosti na samo jedan proizvod, ali i zabranu ograničavanja i restrikcija u vidu odabira tehnoloških alata¹⁰

---

⁹Spam je svaka vrsta neželjene digitalne komunikacije koja se masovno šalje. Često se neželjena pošta šalje putem e-pošte, ali se također može distribuirati putem tekstualnih poruka, telefonskih poziva ili društvenih medija. Preuzeto sa: <https://www.malwarebytes.com/spam> (10.2.2022.)

¹⁰Vidjeti: *Open Source Initiative*. URL: <https://opensource.org/osd> (15.2.2022.)

S druge strane, postoje komercijalni softveri sa zatvorenim kodom, odnosno oni koji polažu pravo na restrikciju pristupa izvornom kodu, kojem, u konačnici, mogu pristupiti isključivo njegovi proizvođači. Temeljem toga se da pretpostaviti da, u ovim slučajevima, krajnji korisnici zapravo nikada ne dobiju konačni proizvod, već samo pravo na korištenje istog. Posljedično dolaze do izražaja razlozi zbog kojih zainteresirane strane favoriziraju softvere otvorenog koda, a koji, osim već naglašane dostupnosti i finansijske isplativosti, podrazumijevaju i značajnu korisničku podršku. Zbog omogućenog pristupa kodu, jasno je da dolazi do neograničenog učešća u njegovom modificiranju, što konsekventno podrazumijeva veći broj ljudi ili organizacija koji su, s ciljem unapređenja općeg dobra, unaprijedili svoja znanja na tom području. Drugim riječima, ukoliko dođe do neke vrste problema u radu sa izvornim kodom, vrlo je vjerovatno da je rješenje već dostupno, odnosno da barem postoje zainteresirane strane koje pretendiraju pronalasku rješenja i olakšavanju procesa drugim korisnicima.

Posljednjih godina su aktuelni i vrlo korišteni alati za izgradnju web stranica koji se baziraju na tzv. *drag and drop* tehnologiji, a koja podrazumijeva konstrukciju sadržaja temeljem već izrađenih predložaka i njihovog slaganja na uređivačkom sučelju. Spomenuti alati su pomjerali ljestvicu kada je riječ o simplifikaciji procesa konstruiranja web stranica, budući da je elementarno poznavanje rada na računaru skoro jedini preduslov do finalnog proizvoda. Jedna od prednosti nekih alata koji su kreirani na ovom konceptu jesu besplatan hosting i domena, a najpopularniji i najčešće korišteni među njima su *Wix*, *Weebly*, *GoDaddy*. Budući da se ovim alatima nerijetko pripisuju ograničenja u pogledu uređivačkih mogućnosti, ali i nekompatibilnost sa drugim tehnologijama, sistemi za upravljanje sadržajem predstavljaju najčešće korištenu soluciju za cjelokupni proces izrade mrežne prezentacije.

3.3 Odabir tehnologija za izradu mrežne prezentacije časopisa *Život*

Među najpopularnijim sistemima za upravljanje sadržajem, zbog velikog broja web stranica kreiranih posredstvom jednog od njih, te značajne korisničke podrške, naročito se izdvajaju Wordpress, Joomla! i Drupal. Ipak, kada je riječ o krajnjem koraku odabira, nužno je razmotriti i

mnoge druge karakteristike navedenih tehnologija, a koje mogu uveliko determinirati cjelokupan proces konstruiranja web stranice. Martinez-Caro et al. (2018) navode kako su sigurnost, potrebno poznavanje drugih web tehnologija, te razmjeri korisničke podrške najvažniji aspekti koje je neophodno analizirati prije konačne odluke. Budući da većina sistema za upravljanje sadržajem nastoji osigurati navedene stavke, te kontinuirano usavršavati svoje strukture kroz poboljšanje performansi i zaštitu od loših uticaja, što, u konačnici, doprinosi širenju korisničke zajednice odnosno većem broja korisnika koji potencijalno mogu pomoći u rješavanju manjih ili većih izazova. S druge strane, korisnici nerijetko pretendiraju odabiru sistema spram dosadašnjeg broja izrađenih web stranica posredstvom njega, te imajući u vidu i broj dizajnerskih rješenja i dodatnih opcija, a sve sa ciljem izrade autentične i funkcionalne mrežne prezentacije. Na koncu, obrativši pažnju na najvažniji aspekt odabira web tehnologija, odnosno razmotrivši namjenu postojanja zasebne web stranice, jasno je da svaki sistem ima određene prednosti, ali da se njihove iskoristivosti i važnosti razlikuju u zavisnosti od krajnje svrhe. Recimo, Drupal kao sistem za upravljanje sadržajem iziskuje dobro poznavanje drugih tehnologija, i kao takav je radije namijenjen profesionalnim developerima, a uz to pruža i visok nivo sigurnosti. Joomla! kao sistem koji je koristan web stranicama sa više administratora ili jezičkih sučelja ne zahtjeva napredni nivo poznavanja nekih od programskih jezika, ali za eventualno poboljšanje postojećih mogućnosti neophodno je uređivanje koda. Naposljetku, Wordpress je prepoznat kao najjednostavniji za korištenje, naročito korisnicima koji nemaju značajan nivo poznavanja programskih rješenja, ali je za njegovo funkcionalno i svrsishodno korištenje neophodna instalacija mnogo različitih plugina.

Za potrebe izrade modela mrežne prezentacije časopisa *Život*, Wordpress predstavlja dobro rješenje budući da je izvorno bio namjenjen kao platforma za kreiranje i kontinuirano uređivanje blogova. Na tom temelju, Wordpress je zadržao važne komponente organizacije sadržaja, stoga je izrazito pogodan za web stranice čiji se sadržaj arhivira, organizira unutar različitih kategorija, te kome se dodjeljuju metapodaci zarad lakšeg i bržeg kretanja kroz strukturu stranice. Imajući na umu navedene karakteristike, da se zaključiti kako je Wordpress iznimno koristan za različite tipove web stranica unutar kojih se sadržaj često ažurira, odnosno koje nemaju statičan oblik, premda se ovaj sistem može koristiti i u tu svrhu. Šimec et al. (2019) govoreći o prednostima Wordpresa kao platforme za organizaciju i distribuciju sadržaja navode, između ostalog,

pojednostavljene mogućnosti objavljivanja različitih vrsta sadržaja, odličnu optimizaciju web stranice, upravljanje korisničkim ulogama, te činjenicu da su uputstva o konfiguraciji i korisničko sučelje prevedeni na 70 jezika, što maksimalno olakšava instalaciju i korištenje zainteresiranim stranama. Neophodno je napomenuti da Wordpress ne postavlja granice u pogledu broja kreiranih stranica i članaka, korištenih kategorija i oznaka čija je svrha uspostavljanje adekvatne informacijske arhitekture, ali ni u pogledu veličine web stranice, odnosno prometa sadržaja (što najčešće biva uslovljeno odabranim web hosting paketom¹¹). U tom pogledu, moguće je pristupiti korisničkom sučelju posredstvom svih uređaja, operativnih sistema i web pretraživača, a imajući na umu teoriju o tzv. mobile-first designu¹², sadržaju se može jednostavno pristupiti, ali ga i objavljivati i uređivati putem mobilnih telefona.

3.4 Instalacija Wordpress sistema

Prije pristupanja procesu instalacije Wordpress sistema unutar lokalnog okruženja, neophodno je diferencirati dva uvriježena pojma koja se vežu za konstruiranje mrežnih prezentacija, a to su *WordPress.com* i *WordPress.org*. Premda razlika naizgled počiva isključivo na domeni vidljivoj u nazivu dvije platforme, one podrazumijevaju potpuno različite servise u pogledu cijene, pristupačnosti i funkcionalnosti web stranice. Drugim riječima, *WordPress.com* je komercijalni servis koji se pretpostavlja kao rješenje za izradu web stranice na osnovu postojećih podešavanja na jedinstvenom Wordpress serveru. S druge strane, *WordPress.org* je softver otvorenog koda koji omogućava modificiranje platforme prema vlastitim potrebama, a pristupa mu se nakon instalacije samog programa na web server. Budući da svaka web stranica ponaosob ima različitu namjenu, shemu finalnog izgleda, te uzevši u obzir pretpostavke o eventualnom finansijskom

---

¹¹*Web hosting* je usluga koja omogućava organizacijama i pojedincima da postavljaju web stranicu na Internet. Web host ili pružatelj usluga web hostinga obezbjeđuje tehnologije i usluge potrebne da bi se web stranica pregledala na Internetu, a web stranice se pohranjuju na posebnim računarima nazvanim serveri. Preuzeto sa: <https://www.website.com/beginnerguides/webhosting/6/1/what-is-web-hosting?.ws> (20.2.2022.)

¹²*Mobile-first* – izraz "prvo-mobilni uređaji" odnosi se na pristup razvoju web stranica u kojem verzija web-stranice koja je omogućena za mobilne uređaje dobija prednost u odnosu na desktop verziju. Kompanije koje se bave izradom web stranica sve više daju prioritet mobilnim verzijama svojih proizvoda zbog rastuće popularnosti pretraživanja interneta putem mobilnih telefona. Preuzeto sa: <https://www.investopedia.com/terms/m/mobile-first-strategy.asp> (21.2.2022.)

ulaganju i nivou poznavanja rada na računaru, nužno je razmotriti i druge stavke pri odabiru jedne od ovih mogućnosti. Prema Karolu Królu (2019) razlike između ove dvije platforme su i sljedeće:

	WordPress.com	WordPress.org
Instalacija	Instalacija nije potrebna	Korisnik mora izvršiti instalaciju
Dodavanje tema i modula	Korištenje samo dostupnih tema	Moguće je dodati bilo koju temu
Dodavanje plugina	Dostupnost zavisi od odabrane teme	Moguće ih je dodati u svaku temu
Reklamiranje	Nije dozvoljeno	Reklame su moguće bez ograničenja
Vlasništvo	Web stranica pripada Wordpressu	Potpuna kontrola nad stranicom
Domena	Wordpress.com domena	Moguće korištenje željene domene

U svrhu kreiranja mrežne prezentacije časopisa *Život*, imajući na umu primarne korake u procesu izrade, a koji se tiču planiranja strukture stranice i analize njene konačne namjene, *Wordpress.org* predstavlja bolje rješenje budući da garantira određeni nivo direktnog učešća u kreiranju i održavanju web stranice. Drugim riječima, ako okosnicu projekta izrade modela mrežne prezentacije časopisa *Život* čini propitivanje mogućnosti prenošenja sadržaja iz analogne u digitalnu formu, neophodno je razmotriti šta je digitalni medij u mogućnosti ponuditi kako bi časopis i njegov sadržaj dobili nove karakteristike, a opet ostali prepoznatljivi i autentični u vidu dosadašnjih vrijednosti. Stoga je nužno odabrati onaj softver koji će osigurati viši nivo

modifikacije web stranice, odnosno njenog izgleda i odabranog sadržaja.

Za potrebe ovog rada, model mrežne prezentacije časopisa *Život* kreiran je putem lokalnog serverskog okruženja, no ipak, i kao takav mora ispunjavati određene uslove kako bi softver uopće funkcionirao.¹³ Premda se ti uslovi ponekad mijenjaju uporedo sa ažuriranjem softvera i objavljivanjem novih verzija, oni općenito obuhvataju:

- Podršku za PHP verziju 7.4 (ili noviju)
- Obezbijeđivanje MySQL baze podataka verzije 5.7 ili MariaDB verzije 10.2
- HTTPS podršku

Usljed značajnog porasta instalacija, ali i zbog razvoja internetskih tehnologija koji je uslovio dostupnost i jednostavno korištenje alata za samostalnu izradu web stranica, zainteresiranim stranama je olakšano kreiranje lokalnog razvojnog okruženja putem paketa koji objedinjuju gore navedene preduslove. To su, u zavisnosti od operativnog sistema računara na koji se planira smjestiti web stranica, *XAMPP*, *WAMP*, *LAMP*, *MAMP* i drugi. U nazivu za ovaj projekat korištenog paketa pod nazivom *XAMPP* sadržane su sljedeće stavke:

- X = tzv. *cross-platform* (podrazumijeva mogućnost funkcioniranja na različitim operativnim sistemima)
- A = Apache (Apache HTTP Server)¹⁴
- M = MySQL (MariaDB)¹⁵
- P = PHP¹⁶

---

¹³Vidjeti: *Requirements*. URL: <https://wordpress.org/about/requirements/> (Pristupljeno: 28.3.2022.)

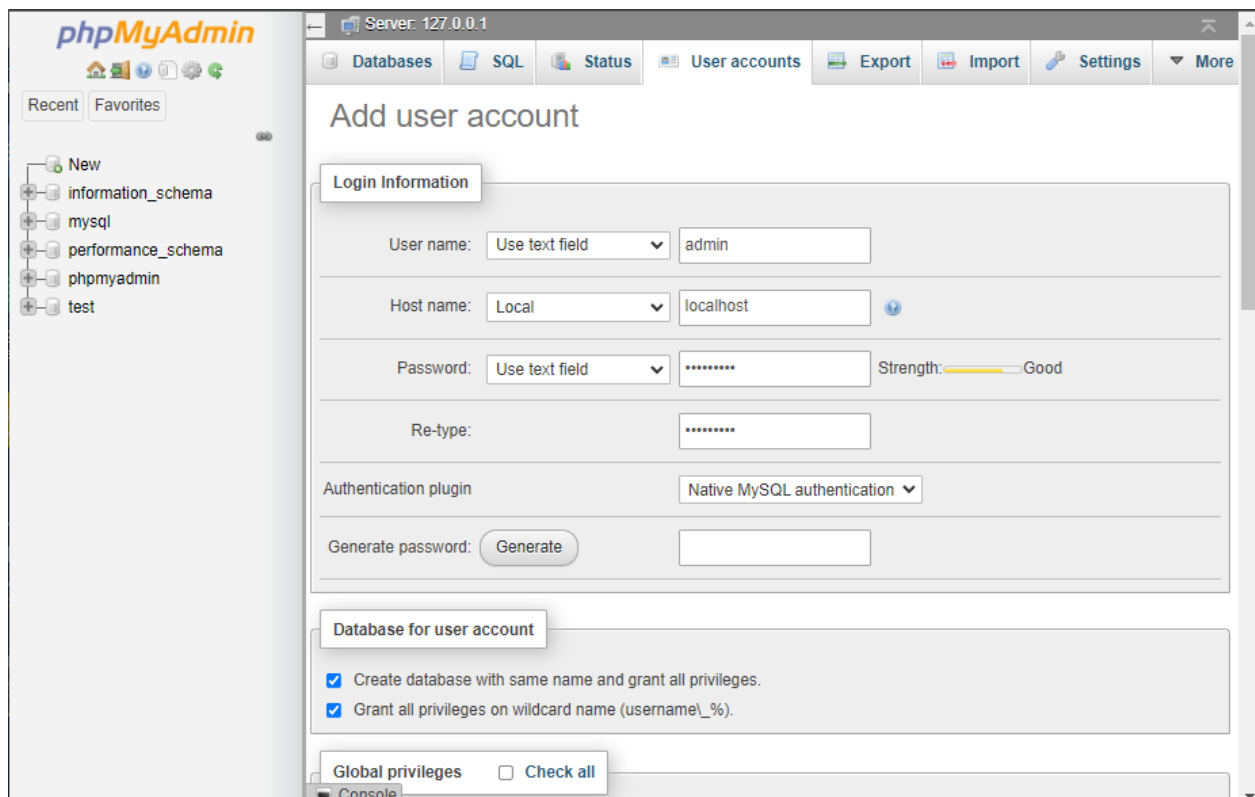
¹⁴*Apache HTTP server* projekat predstavlja zajednički napor u razvoju softvera, a koji ima za cilj stvaranje funkcionalne i slobodno dostupne implementacije izvornog koda HTTP (Web) servera. Preuzeto sa: https://httpd.apache.org/ABOUT_APACHE.html (4.4.2022.)

¹⁵*MySQL* – (*My Structured Query Language*) je sistem za upravljanje relacionim bazama podataka otvorenog koda. Zasnovan je na strukturmom jeziku upita (SQL), koji se koristi za dodavanje, uklanjanje i modifikiranje informacija u bazi podataka. Preuzeto sa: <https://techterms.com/definition/mysql> (4.4.2022.)

¹⁶*PHP* – *Hypertext Preprocessor* je skriptni jezik koji se koristi za kreiranje dinamičkih i interaktivnih HTML web stranica. Server obrađuje PHP komande kada posjetitelj web stranice otvori stranicu, a zatim šalje rezultate u

- P = Perl

Instalacijom navedenih komponenti unutar XAMPP paketa, a koja se naročito ne razlikuje od instalacije mnogih drugih aplikacija, stvara se optimalno razvojno okruženje za konfiguraciju Wordpresssoftvera. Nakon manuelnog aktiviranja Apache i MySQL modula putem aplikacije u direktoriju XAMPP, moguće je pristupiti lokalnom okruženju na polju *phpmyadmin*, gdje se kreiraju korisnički nalog i baza podataka.

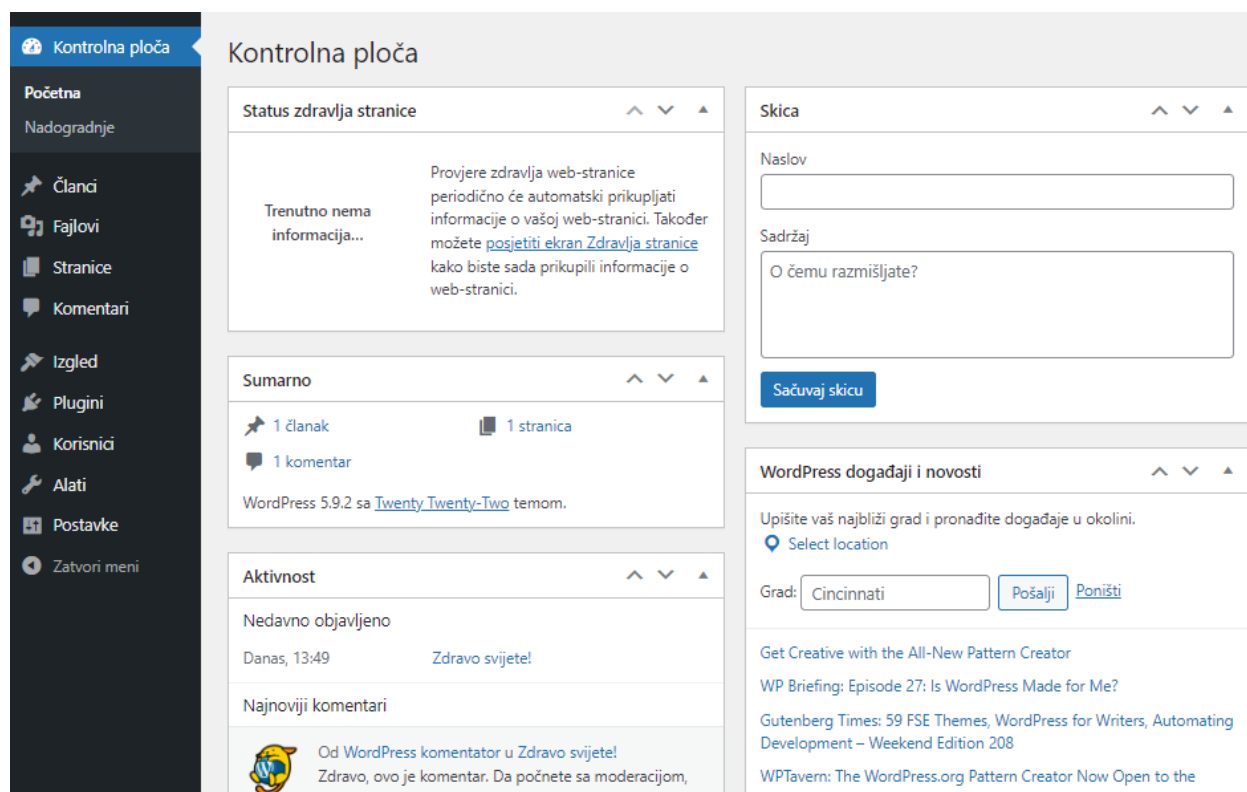
Slika 2: Kreiranje korisničkog naloga i baze podataka
(Izvor: Screenshot)

Kreirani korisnički podaci se potom unose u već postojeći php dokument (*wp-config.ini*) iz Wordpress instalacijskog direktorija, koji se naposljetku premješta u pripadajući *xampp/htdocs* direktorij. Na taj način omogućeno je povezivanje instalacijskih datoteka i dokumenata sa

---

pretraživač posjetitelja. Preuzeto sa: <https://www.techopedia.com/definition/24406/php-hypertext-preprocessor-php> (4.4.2022.)

kreiranom bazom podataka, čime je, u konačnici, dovršen prvi dio instalacijskog procesa. U drugom dijelu instalacijskog procesa, kojem se pristupa putem web pretraživača i lokalnog servera, navedeni pristupni podaci se još jednom unose, zajedno sa kreiranjem naziva i detaljnijeg opisa željene stranice. Posljedično se dolazi do kontrolne table novoizrađene web stranice, koja predstavlja polaznu tačku za sve radnje koje se tiču kreiranja i održavanja mrežne prezentacije uopće.

Slika 3: *WordPress kontrolna tabla*

(Izvor: Screenshot)

3.5 Preliminarna podešavanja

Premda je opća mjesta glede funkcionalnosti stranice moguće modificirati praktički bilo kada, najbolje je to učiniti prije unošenja sadržaja i kreiranja dizajna, odnosno prije bilo koje vrste konkretnog poduhvata u realizaciji njenog finalnog izgleda. Drugim riječima, neke stavke mogu

ostati nevidljive ili nefunkcionalne zbog pogrešno podešenih opcija na samom početku, dok istovremeno, podešavanje nekih općih postavki može umnogome olakšati i ubrzati dalji proces kreiranja mrežne prezentacije. Pod općim postavkama se u Wordpress softveru podrazumijeva unošenje naziva i šireg opisa stranice, što bi u ovom slučaju bili *Život – časopis za književnost i kulturu*, te adrese web stranice koja, s obzirom da model izrade web stranice ostao na lokalnom razvojnom okruženju glasi <http://localhost/wordpress>, te je kao takva nazvana po instalacijskom direktoriju u kojem je smještena. Druga podešavanja unutar ovog polja tiču se modifikacije vremenske zone, formata datuma i vremena, te naposljetku jezika kojim će biti kreiran sadržaj mrežne prezentacije.

Naslov stranice	Život
Svrha stranice	Časopis za književnost i kulturu Kratko objašnjenje svrhe stranice.
Adresa WordPressa (URL)	http://localhost/wordpress
Adresa stranice (URL)	http://localhost/wordpress Unesite adresu ovdje ako želite da vaša početna stranica bude drugačija od WordPress instalacijskog direktorija.
Email adresa administratora	lejladurmo95@gmail.com Ova adresa se koristi za administratorske svrhe. Ako je promijenite, poslat ćemo vam email sa potvrdom na novu adresu. Nova adresa neće biti aktivna sve dok je ne potvrdite.
Članstvo	☒ Svako se može registrovati
Uloga novog korisnika	Pretplatnik
Jezik stranice	Bosanski

Slika 4: *Opće postavke Wordpress stranice*

(Izvor: Screenshot)

Osim toga, naglašeno je i polje za označavanje čijom se aktivacijom omogućava registracija korisnika bez ograničenja, te upitnik o funkciji novih korisnika – da li će biti registrirani kao pretplatnici, saradnici, autori, urednici, pa čak i administratori. Budući da je web stranica

časopisa *Život* predviđena kao digitalna verzija već postojećeg formata, a koji u analognom obliku ima određenu hijerarhiju, novi korisnici unutar digitalne strukture stižu status pretplatnika, odnosno onih čije su mogućnosti naizgled u osnovi svedene na čitanje. Ipak, mogućnost komentiranja, direktnog dijeljenja sadržaja na drugim platformama, eventualno kreiranje formulara za neposrednu komunikaciju sa višim instancama unutar hijerarhije web stranice, može doprinijeti pomjeranju granica kada je riječ o uredništvu časopisa. S druge strane, govoreći o administratoru kao glavnom i odgovornom subjektu zaduženom za održavanje stranice, a koji istovremeno ima mogućnosti neovisne o drugim korisnicima stranice predviđen je i unos njegove e-mail adrese unutar općih postavki. Time se garantira povezanost web stranice sa računom izvan ove platforme, poboljšava mogućnost korisničke podrške, te jača sigurnost u potencijalno opasnim internetskim djelovanjima, ukoliko do njih eventualno dođe.

Pri ovim prelimenarnim, uopćenim podešavanjima, a koja se tiču prikaza članaka objavljenih na web stranici, moguće je odabrati jednu od dvije opcije: da li će se na početnoj stranici prikazivati najnoviji članci, dakle počevši od najnovijeg ka starijim, ili će početna stranica biti statična. Počena stranica, generalno posmatrajući, je jedno od najvažnijih mjesta mrežne prezentacije, budući da se pretpostavlja kao polazna tačka za kretanje kroz strukturu stranice, ali i uglavnom prvo mjesto pri posjetama. Budući da se kroz časopis *Život* publicira veliki broj sadržaja, te uzevši u obzir njihovu žanrovsku i tematsku raznolikost, bilo bi nemoguće favorizirati jedan dio sadržaja i koristiti kao ga materijal za kreiranje statične početne stranice. Zbog toga je odabir mogućnosti pojavljivanja najnovijeg sadržaja prihvatljivija opcija, mada je kompletan sadržaj organiziran kroz više kategorija i oznaka, te kao takav pristupan kroz nekoliko načina pretraživanja. Uz to, postoji mogućnost limitiranja broja članaka unutar jedne stranice, kao i podešavanje opcija prvobitnog prikaza unutar matične stranice, koji može biti u obliku čitavog teksta ili isključivo njegovog kraćeg dijela. U ovom slučaju, zbog preglednosti sadržaja, velikog broja različitih članaka, ali i dužine određenih tekstova, preferira se prikaz kraćeg dijela članka, te se klikom na polje *Nastavite čitati*, upućuje na drugi link koji sadrži kompletan tekst. Naposljetku, unutar ove sekcije podešavanja se može odabrati mogućnost zabrane indeksiranja sadržaja mrežne stranice za web pretraživače. Indeksiranje općenito podrazumijeva proces prikupljanja podataka i njihovog smještanja unutar baza podataka, kako bi naposljetku bili

dostupni kao odgovori na upite u web pretraživačima. Generalno posmatrajući, taj proces započinje tako što tzv. pauci (eng. *crawlers, spiders*) čiji je zadatak automatsko posjećivanje web stranica i prikupljanje sadržaja sa njih, pronađene informacije prosljeđuju programima za kategoriziranje i indeksiranja pronađenog sadržaja. Nakon provjere sadržaja, što nekada čini samo naslov, a nekada cjeloviti tekst, te nakon odbacivanja spam stranica i duplog sadržaja, web stranica je vidljiva kao ponuđeni odgovor na određeno pretraživanje, objašnjava Vučina (2006). Naravno, prilikom podešavanja je naglašeno da, u konačnici, od samih web pretraživača zavisi da li će eventualni odabir nemogućnosti indeksiranja stranice biti ispoštovan.

Postavke čitanja Pomoć ▾

Vaša početna stranica prikazuje Moje najnovije članke
 Statična stranica (odaberite ispod)

Početna stranica:

Stranica za članke:

Blog stranice prikazuju najviše članaka

RSS novosti prikazuju najnovijih stavke

Za svaku objavu u kanalu, uključi Čitav tekst
 Izvadak

Vaša tema određuje kako se prikazuje sadržaj u preglednicima. [Saznajte više o kanalima.](#)

Vidljivost za pretraživače Ne želim da pretraživači indeksiraju ovu stranicu
Od samih pretraživača zavisi da li će ovaj vaš zahtjev biti ispoštovan.

Slika 5: *Podešavanja čitanja i prikaza sadržaja*

(Izvor: Screenshot)

Ideja za kreiranje mrežne prezentacije časopisa *Život* počiva, pored brže i jednostavnije diseminacije sadržaja, počiva i na propitivanju mogućnosti interaktivnog učešća krajnjih korisnika u moderiranju i finalnom izgledu web stranice. Drugim riječima, uslijed omogućenog, a vrlo jednostavnog dijeljenja sadržaja na drugim platformama, te uz eventualno odobrenu

moгуćnost komentiranja sadržaja direktno na web stranici, pomjeraju se granice korisnika koji od pasivnih čitalaca postaju aktivni sudionici diskusija i razgovora o sadržaju online. Uz to, uredništvo časopisa *Život* je u budućim planovima razmatralo opciju kreiranja specifičnog formulara unutar mrežne prezentacije, putem kojeg bi zainteresirani pisci mogli dostaviti materijal za koji smatraju da bi mogao biti dio publiciranog sadržaja. To bi umnogome olakšalo proces kreiranja novih sadržaja, budući da bi se spomenuti materijal mogao poslati i analizirati, te u konačnici objaviti u potpunosti neovisno o vremenu i mjestu, uz obavezan mrežni pristup. Govoreći o tome, Wordpress omogućava objavljivanje sadržaja putem e-maila, na način da svaki materijal koji stigne na određenu e-mail adresu bude objavljen na web stranici. Takvo što, naravno, predstavlja i sigurnosni rizik ukoliko je e-mail adresa dostupna i drugim subjektima osim glavnog urednika, no predstavlja olakšicu u onim situacijama kada nešto treba biti objavljeno u najkraćem roku, a ne postoji mogućnost pristupa Wordpress sistemu.

Temeljem govora o e-mailu, Wordpress također omogućava opciju slanja e-maila administratoru stranice u vidu obavijesti kada neko objavi komentar, a unutar podešavanja je moguće označiti polje da se određeni komentari, ukoliko sadrže sumnjivi sadržaj, zadrže na čekanju radi moderacije. Da bi komentar postao vidljiv i drugim korisnicima, moguće je odabrati opciju da svaki komentar ponaosob mora biti maneulno odobren, ili omogućiti automatsko objavljivanje komentara ukoliko se radi o korisniku koji je prethodno komentirao bilo koji sadržaj na stranici. Na tragu toga, moguće je odabrati opciju obaveznog unošenja imena i e-mail adrese, ili omogućiti komentiranje sadržaja isključivo registriranim korisnicima. Król (2019) napominje kako ograničavanje komentiranja uz obavezno unošenje imena i/ili e-mail adrese neće nužno doprinijeti sigurnosti, budući da postoji mogućnost korištenja lažnih podataka, no ipak može pomoći u moderiranju i praćenju diskusije ukoliko dođe do razvijanja ili eventualnog uvredljivog sadržaja unutar sekcije za komentare. Ono što administrator preliminarno može uraditi glede reduciranja neprikladnih komentara jeste zadržati na čekanju komentare koje sadrže veliki broj linkova, budući da se u takvim slučajevima najčešće radi o spam komentarima; te odbaciti komentare koje sadrže nedopuštene izraze, a koje prethodno treba unijeti administrator kako bi pomogao Wordpressu da takve komentare automatski identifikuje kao neprihvatljive, te ih u konačnici odbaci bez moderacije i intervencije administratora ili drugog ovlaštenog subjekta.

Ostale postavke komentara

- Autor komentara mora upisati ime i email
- Korisnici moraju biti registrovani i prijavljeni da bi komentarisali
- Automatski zatvori komentare u člancima starijim od dana.
- Prikaži kolačiće za komentare u okviru za potvrdu, dozvoljavajući autoru komentara da podesi kolačiće
- Omogući tematske komentare duboke nivoa
- Razdvoji komentare na stranice sa po komentara po stranici i stranicom prikazanom kao početnom
- Prikaži komentare na vrhu svake stranice

Pošalji mi email svaki put kada

- Neko objavi komentar
- Komentar treba moderaciju

Prije nego se komentar pojavi

- Komentar mora biti ručno odobren
- Autor komentara prethodno mora imati odobren komentar

Moderacija komentara

Drži komentar na čekanju ako sadrži ili više linkova. (Najčešća osobina spam komentara je veliki broj hiperlinkova.)

Kada komentar sadrži bilo koju od ovih riječi u samom komentaru, nazivu komentara, URL-u,

Slika 6: *Podešavanja diskusije i komentara*

(Izvor: Screenshot)

Preostala podešavanja tiču se predefiniраних својстава за визуалне медије, односно омогућавају дефинирање првобитне ширине и висине слика које се додају на веб страницу, уз могућност организације и подјеле доданих слика у мање foldere унутар матичног директорија названог *Biblioteka*. Напослијетку, Wordpress омогућава креирање јединствене структуре URL¹⁷ за линкове путем којих се приступа одређеном садржају, а који за циљ имају побољшање естетике и употебљивости на нивоу веб странице. Они могу садржавати редни број чланка, мјесец или тачан датум објаве, па чак и слободну комбинацију ових података, међутим, најбоље рјешење представља извођење јединственог URL из самог назива чланка. Тим одabiром, осим што садржај изгледа прегледније и помаже потенцијалним посјетиоцима да одређене информације добију већ из

¹⁷URL –*Uniform Resource Locator*. URL адреса је адреса одређене веб странице или датотеке на Интернету, а она укључује префикс који специфицира протокол који се користи за приступ локацији, име сервера или IP адресу сервера те путању до директорија или датотеке. Преузето са: <https://www.techtarget.com/searchnetworking/definition/URL> (21.4.2022.)

linka, najvažnija je prednost je poboljšana optimizacija web stranice za pretraživače.

4. Konstruiranje mrežne prezentacije

Nakon uspostavljanja lokalnog razvojnog okruženja, te opcionalne izmjene određenih podešavanja, imajući na umu aspekte vezane za planiranje izgleda i konačne namjene stranice, moguće je pristupiti početnim koracima u konstruiranju mrežne prezentacije. Ipak, ti prvi koraci se uveliko oslanjaju na prethodnu fazu analiziranja korisničkih potreba i razmišljanja o ciljevima postojanja zasebne web stranice. Drugim riječima, neophodno je razmotriti na koji način organizirati prikupljeni sadržaj, bez obzira na njegovu tematsku i sadržajnu raznolikost, a istovremeno ne odstupati od insistiranja na dobrom korisničkim iskustvu. Naime, vodeći se temeljnim principima u dizajniranju web stranica, prioritet u procesu izrade jedne mrežne prezentacije moraju biti nedvosmislenost, jednostavnost i preglednost strukture i sadržaja za sve posjetioce.

Temeljem toga, vremenom se naročito isticalo i razvijalo polje *User Experience Design (UX Design)*, koje za cilj ima poseban osvrt pri kreiranju web stranica, a on se tiče usavršavanja izgleda stranice prema što boljem korisničkom iskustvu. Potencijalni posjetioći razmatraju mogućnosti kretanja kroz strukturu stranice, razumljivost informacija i sadržaja, te uspjeh u izvršavanju onog zbog čega su posjetili ili zbog čega su se zadržali na određenoj web stranici, što determinira njihove pozitivne utiske, te u konačnici dobro korisničko iskustvo. Kada je riječ o komercijalnim servisima, dobro korisničko iskustvo je ono što može web stranicu određene kompanije diferencirati od njenih konkurenata, što posljedično može dovesti do favoriziranja kompanije uopće; dok, s druge strane, loše korisničko iskustvo i nemogućnost adekvatnog korištenja resursa web stranice mogu usloviti trajni nedostatak posjetilaca, a u konačnici eventualno narušiti reputaciju kompanije. S druge strane, kada je riječ o servisima čija svrha nije izričito komercijalna, već primjerice, informativna, to nužno ne znači da je korisničko iskustvo zanemariva perspektiva zbog nepostojanja konkurentskih strana ili komercijalne namjene. Naime, informacije nije potrebno samo diseminirati putem web stranice i učiniti ih dostupnim za korištenje, već je neophodno prezentirati ih na način da su postojećim i potencijalnim

korisnicima razumljive i iskoristive. (Garrett, 2011)

Uzevši u obzir opću informacijsku prezasićenost i nerijetko nemogućnost filtriranja relevantnih informacija od strane neiskusnih korisnika, oficijelne web stranice kompanija ili lica moraju (p)ostati mjesta putem kojih će potencijalni posjetioci brzo i jednostavno pronaći odgovor na svoje informacijske upite i potrebe. Zbog toga je potrebno ne samo pažljivo odabrati sadržaj koji će biti dostupan na web stranici, nego i imati na umu da je podjednako važno taj sadržaj organizirati na pravi način.

4.1 Informacijska arhitektura web stranice

Od najranijih vremena pa sve do savremenog doba obilježenog značajnom ekspanzijom mnoštvom podataka, ljudi su prikupljali, organizirali i označavali prikupljene podatke zarad jednostavnijeg čuvanja i korištenja. Upravo činjenica da se svakodnevno povećava broj podataka i da taj proces nije moguće u potpunosti kontrolirati, potvrđuje zašto je organizacija informacija danas od iznimne važnosti. U kontekstu dizajniranja web stranica, taj proces se naziva informacijskom arhitekturom, čiju je jasnu definiciju skoro nemoguće izvesti budući da je riječ o kompleksnom polju koje se odnosi na raznolike projekte i okruženja. Rosenfeld et al. u knjizi *Informacijska arhitektura* (2007:24), a koja se smatra kapitalnim djelom glede ovog pitanja polaze od pretpostavke da je jedinstvena definicija nemoguća, ali da u širem smislu informacijska arhitektura može predstavljati:

- Strukturalni dizajn u zajedničkim informacijskim okruženjima
- Kombinaciju organizacije, označavanja, pretraživanja i navigacije unutar web stranica i intraneta
- Umjetnost i nauku oblikovanja informacijskih proizvoda i iskustava kako bi se podržali upotrebljivost i pretraživost
- Nova disciplina i zajednički napor prakse fokusirani na donošenje principa dizajna i arhitekture u digitalnom svijetu.

U kontekstu izrade web stranice časopisa *Život*, informacijska arhitektura počiva, između ostalog, na žanrovskom, a potom i tematskom diverzitetu njegovog sadržaja iz klasičnog formata, budući da pisana riječ predstavlja glavni i stalni sadržaj koji se treba naći na spomenutoj mrežnoj prezentaciji. Shodno tome, prema zahtjevu uredništva časopisa *Život*, sadržaj na web stranici bi trebao biti organiziran kroz četiri glavne rubrike:

- Savremena tekuća književna produkcija (Unutar ove rubrike predviđeno je organiziranje sadržaja savremene bosanskohercegovačke proze, poezije i drame; poezije iz regiona; književnosti bh. dijaspore i prijevoda savremene svjetske književnosti. S obzirom na obim i raznolikost sadržaja u pogledu tematike i kvaliteta, izvjesna selekcija pri objavljivanju sadržaja je neophodna u prvoj fazi konstituiranja mrežne prezentacije, zarad što uspješnije organizacije, te kasnije evaluacije funkcionalnosti web stranice.)
- Kritika (Premda se rubrika kritike u klasičnom formatu veže za, uglavnom, književnu kritiku, digitalni model časopisa ima za cilj proširenje djelovanja kroz obuhvatanje pozorišne, filmske i likovne umjetnosti u svoj sadržaj. Osim toga, postojanje rubrike za kritiku šire umjetničke produkcije omogućilo bi blagovremene reference na aktualna dešavanja pri kulturno-umjetničkoj sceni.)
- Esejistika i srodni žanrovi (Ova rubrika predstavlja posebno polje zainteresiranosti uredništva budući da bi omogućila posebne modele tzv. *long-read* tekstovima, svojstvenih web stranicama mnogih renomiranih časopisa kao što su *Guardian*, *Spiegel*, *Atlantic*, *The Economist* i dr. Kreiranjem ove rubrike, sadržaj bi se mogao diseminirati kao osvrt na aktualna dešavanja, te kao takav bi postojao izvan konteksta klasične uredničke kategorije.)
- Specijalni blokovi (Unutar rubrike specijalnih blokova bi se ponajviše objavljivali intervjui, budući da i u klasičnom formatu časopisa čine jednu od frekventnijih specifičnih formi. S druge strane, sadržaj ove rubrike bi mogli činiti i putopisi, budući da se oni uglavnom vežu za specijalno priređene tematske blokove i u pravilu se prevode sa stranih jezika. Govoreći o vanrednim tematskim objavama, moguće je unutar ove rubrike

urediti zasebnu podrubriku koja bi tematski pratila vremenski ograničena kulturna dešavanja, kao što su *Bookstan*, *Sarajevo Film Festival*, *Sarajevski dani poezije* itd.)

S obzirom na važnost dobrog korisničkog iskustva, neophodno je navedene rubrike organizirati kako bi posjetioci brzo i jednostavno pronašli sadržaj, odnosno učiniti ga uočljivim, dostupnim i pretraživim. Naime, nužno je odstupiti od prekomjernog prikaza različitih sadržaja ili hipertekstualnih veza putem početne stranice, te time značajno opteretiti korisničko iskustvo, budući da korisnici nastoje pronaći željeni sadržaj kroz nekoliko klikova dalje od svoje polazne tačke. (Beiard i George, 2014) U konačnici, to se postiže kroz proces konstituiranja web stranice, te prateći određene principe glede dizajna uopće, no, važno je podsjetiti da se dizajn uveliko oslanja na prethodno razrađenu informacijsku arhitekturu. Drugim riječima, premda je naizgled dizajn ono što se primarno primjećuje na web stranici, neophodno je naglasiti da se tek nakon uspostavljanja dobre organizacijske sheme sadržaja može pristupiti vizuelnom uređivanju stranice.

Prateći temeljna načela o upotrebljivoj i funkcionalnoj web stranici, a glede izrade digitalne verzije časopisa *Život*, glavni sadržaj se treba naći na početnoj stranici koja predstavlja jedno od najvažnijih mjesta u cjelokupnoj strukturi stranice. Početna stranica, osim što nerijetko podrazumijeva početno mjesto susreta sa web stranicom, te kao takva biva podložna prvim impresijama i utiscima potencijalnih posjetioca, ona znači i polaznu tačku za pronalaženje željenog sadržaja, odnosno važno mjesto u kontekstu globalne navigacije. Pojednostavljeno posmatrajući, početna stranica mora ponuditi očiglednu opciju da li se odgovor na određeni korisnički upit nalazi na web stranici, ali i istovremeno nedvosmisleno naglasiti sve važne opcije i usluge – bez obzira što ih korisnik nije pretraživao. (Krug, 2013: 95).

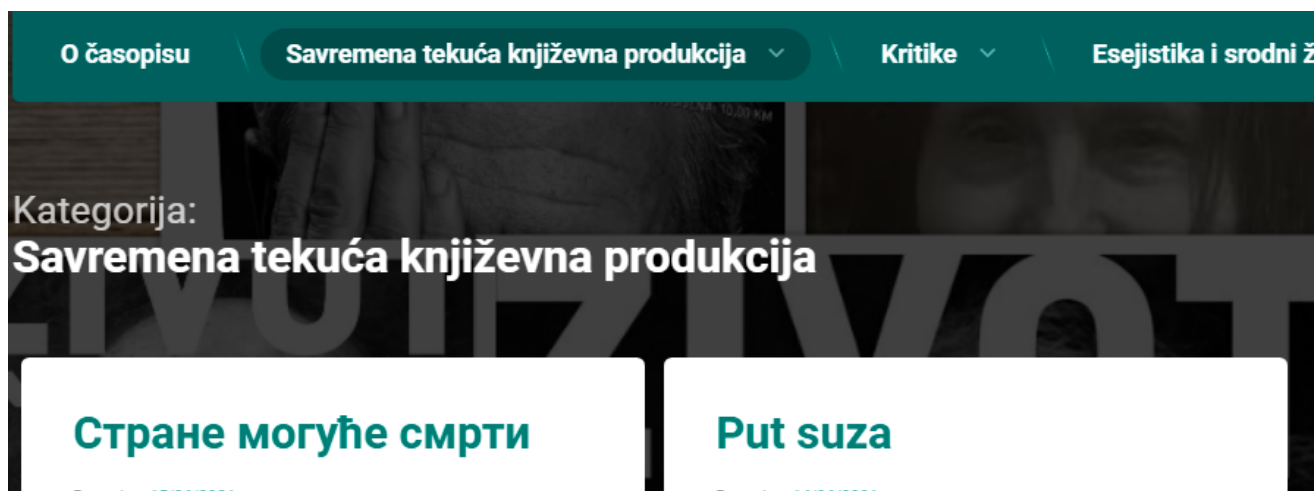
Temeljem toga, hijerarhija sadržaja web stranice se može prikazati kreirajući glavni meni na početnoj stranici, koji će služiti kao orijentir u daljem pretraživanju, a poštivajući ustaljene konvencije u dizajnu, omogućiti korisnicima jasan prikaz gdje se nalaze unutar stranice. U osnovi, budući da početna stranica nekada predstavlja jedino mjesto susreta potencijalnih posjetilaca sa web stranicom, neophodno je istaći sekciju koja se tiče općih informacija o web stranici, odnosno konsekventno organizaciji koju predstavlja. S druge strane, bez obzira na

uspješnu organizaciju informacija i hipertekstualnih veza unutar početne stranice, neophodno je istaknuti polje za korisničko pretraživanje, koje će jasno i nedvosmisleno ukazivati na mogućnost pretraživanja sadržaja web stranice.

Imajući na umu zahtjeve uredništva časopisa *Život*, te u skladu sa temeljnim načelima web designa, glavni meni je oblikovan kroz pet glavnih sekcija, zajedno sa njihovim podsekcijama:

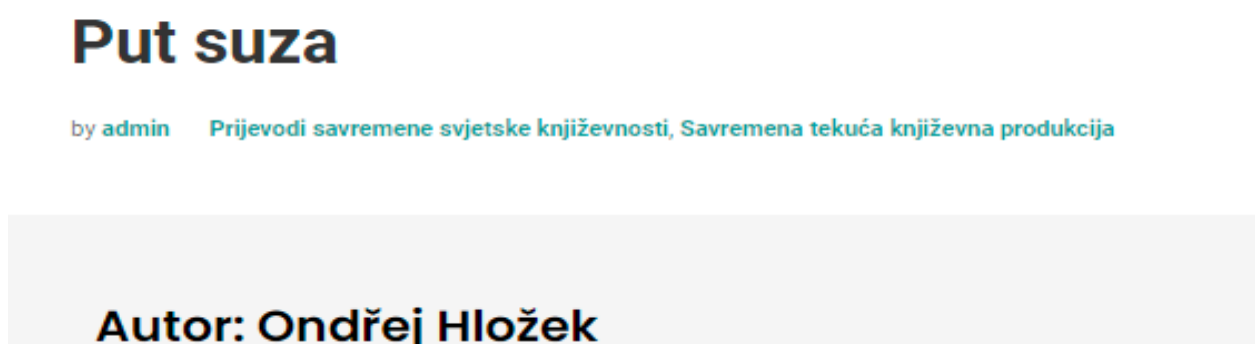
- O časopisu
- Savremena tekuća književna produkcija
  - Savremena bosanskohercegovačka poezija
  - Savremena bosanskohercegovačka proza
  - Savremena bosanskohercegovačka drama
  - Poezija iz regiona
  - Književnost bh. dijaspore
  - Prijevodi savremene svjetske književnosti
- Kritike
  - Književna kritika
  - Pozorišna kritika
  - Filmska kritika
  - Likovna kritika
- Esejistika i srodni žanrovi
- Specijalni blokovi
  - Intervjui

U skladu sa mogućnostima softvera Wordpress, a zarad što jednostavnije organizacije i pronalaska informacija, kreirane sekcije za organiziranje sadržaja su, u osnovi, kategorije. Ukoliko korisnik pregleda sadržaj jedne kategorije, pri samom vrhu korisničkog sučelja, a ispod fiksno pozicioniranog glavnog menija, postoji jasna naznaka unutar koje kategorije web stranice se trenutno nalazi.

Slika 7: *Primjer naglašenog naziva kategorije koju korisnik pregleda u tom trenutku*
(Izvor: Screenshot)

Štaviše, prilikom pregleda jednog određenog članka unutar specifične kategorije, na istom mjestu se nalazi njen naziv, putem kojeg se jednim klikom može vratiti na pregled ostalog sadržaja. Ova konvencija je u teoriji web designa poznata pod nazivom *krušne mrvice*, aludirajući na mogućnost ostavljanja traga, te jednostavnog kretanja kroz putanju koja vodi do određenog mjesta na web stranici. Njene temeljne namjene su jasno naznačavanje korisnicima gdje se nalaze unutar strukture mrežne prezentacije, te omogućavanje jednostavnog povratka na prethodno posjećene, više nivoe u hijerarhiji stranici, bez da se koristi nekoliko klikova unazad, ponovno kretanje kroz navigacioni meni ili čak pretraživanje putem search polja. (Memória i Mont'Alvão, 2003)

Slika 8: *Primjer naglašenih matičnih kategorija ispod naslova članka*
(Izvor: Screenshot)

4.2 Dizajn web stranice

Nakon uspješno razrađene informacijske arhitekture, može se pristupiti narednoj fazi u konstruiranju mrežne prezentacije, a ona se tiče definiranja svojstava vizuelnog prikaza sadržaja. Dizajn web stranice predstavlja jedan od prvih aspekata koje posjetioци primjećuju na web stranicama, te kao takav nerijetko biva podložan prvim impresijama i utiscima zainteresiranih strana, a koje eventualno mogu usloviti njihovo dalje korištenje sadržaja. Informacijska arhitektura i dizajn web stranice se nadopunjuju; u osnovi, odlična organizacija informacija neće imati smisla okoliko te informacije nisu prikazane na upotrebljiv način, jednako kao što izvrsno urađен dizajn neće koristiti ukoliko je organizacija sadržaja komplicirana ili je otežano kretanje kroz strukturu stranice. Oba aspekta moraju zadovoljiti određene norme, kako bi web stranica u konačnici bila funkcionalna, upotrebljiva, te kako bi je, naposljetku, korisnici ponovo posjećivali. Jedna od značajnih napomena, a tiče se korisničke perspektive, jeste mišljenje Kruga (2014: 22) da web stranice moraju biti jasne i nedvosmislene jer korisnici ne čitaju stranice – već ih isključivo skeniraju (osim ako se ne radi o stranicama koje sadrže dokumente). S obzirom na opću informacijsku prezasićenost, te podsjećajući na temeljni princip štednje vremena korisnika, sadržaj i izgled mrežnih prezentacija trebaju biti jednostavni do mjere da posjetioци kroz nekoliko sekundi vremena provedenog na stranici, te putem nekoliko klikova, razumiju šta predstavlja određeni sadržaj i uspijevaju doći do željenih informacija.

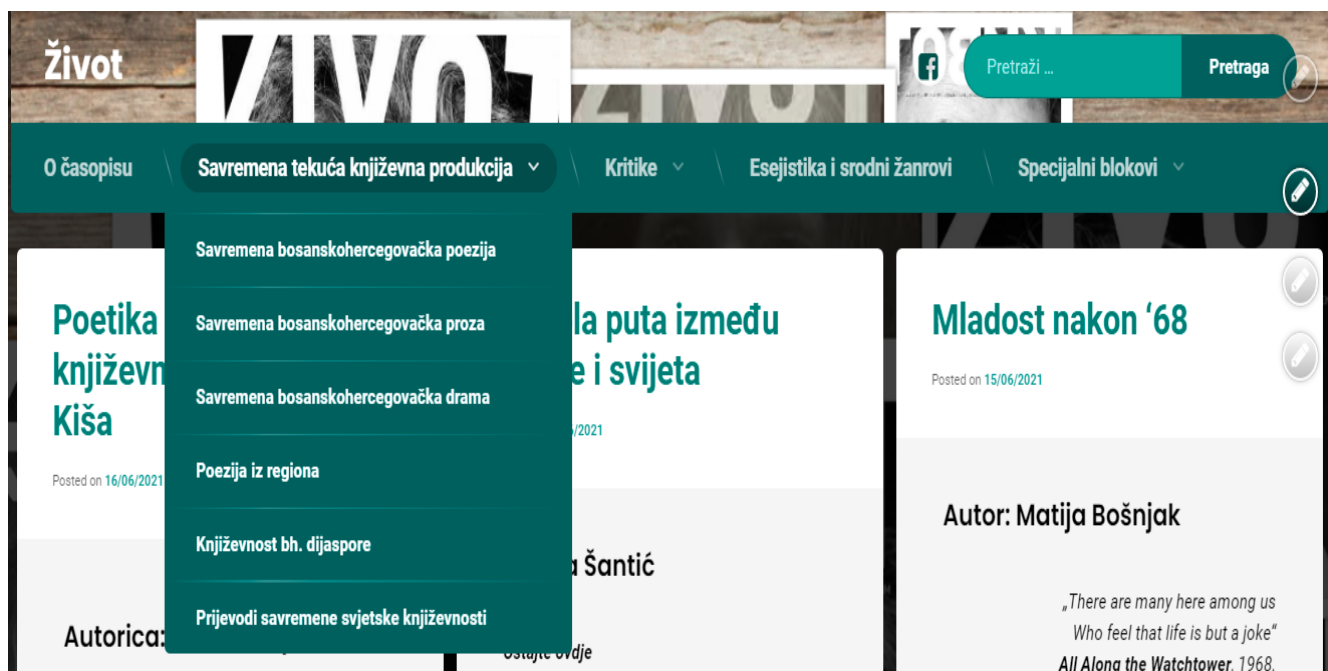
Takav nivo usavršavanja korisničkog iskustva se postiže jedinstvenom kombinacijom principa informacijske arhitekture sa jedne, te praćenjem aktuelnosti i konvencija iz web designa sa druge strane. Pozivajući se na već navedeni stav Kruga (2014) da stranice treba dizajnirati za proces skeniranja, a ne detaljnog čitanja sadržaja, važno je objasniti njegovih pet principa dizajna, a koji se uveliko oslanjaju na prethodno urađenu informacijsku arhitekturu; prema Krugu (2014: 31), nužno je:

- Kreirati jasnu vizuelnu hijerarhiju na svakoj stranici
- Iskoristiti konvencije
- Podijeliti stranicu u jasno definirana područja
- Učiniti jasnim ono na šta se može kliknuti

- Minimizirati buku

Pitanje jasne vizuelne hijerarhije je donekle objašnjeno govoreći o početnoj stranici mrežne prezentacije, o organizaciji sadržaja na njoj, te stavkama koje se na tom mjestu moraju naći kako bi se omogućilo lakše kretanje kroz cjelokupnu web stranicu, odnosno brže pretraživanje sadržaja. Drugim riječima, organizacija sekcija i podsekcija, njihova jasna vizuelizacija, te činjenica da korespondiraju sa usteljenim praksama i konvencijama izrade mrežnih prezentacija, jeste prvi korak u kreiranju jasne vizuelne hijerarhije. Prema Tidwellu (2010), koncept vizelne hijerarhije je poznat u svim formama grafičkog dizajna, a za cilj ima ukazivanje potencijalnim korisnicima koji sadržaj na stranici je najvažniji, a posredstvom grafičkih sredstava. Drugim riječima, korisnik bi trebao kroz strukturu stranice spoznati više o spomenutoj informacijskoj arhitekturi, te prepoznati i razumjeti poveznice između glavnog i sporednog sadržaja.

Diferenciranje glavnog, odnosno najvažnijeg sadržaja unutar jednog članka, stranice ili općenito kompletne mrežne prezentacije od manje važnog sadržaja se može postići na bilo koji način putem kojeg će se vrlo brzo privući pažnja korisnika. To se može realizirati kroz mijenjanje boje teksta glavnog sadržaja, mijenjanje veličine, postavljanje specifičnih okvira ili pozicioniranje na određeno mjesto gdje će to nedvosmisleno ukazivati na izdvojeni sadržaj. Recimo, isticanje određenog sadržaja crvenom bojom, podebljanjem ili potcrtavanjem u odnosu na ostatak sadržaja koji je uobičajeno crne boje u standardnom formatu, jasno će ukazivati da je riječ o važnom sadržaju, kao i, recimo, pozicioniranjem ili čak i fiksiranjem dijela sadržaja na vrh stranice.

Slika 9: Organizacija sadržaja kroz sekcije i podsekcije na početnoj stranici
(Izvor: Screenshot)

Kroz primjer organizacije sadržaja na naslovnoj stranici se može objasniti važnost vizuelne hijerarhije, koja na ovom primjeru podrazumijeva i žanrovsku podjelu sadržaja od općih ka specifičnijim kategorijama. Temeljem toga, iz označenog primjera je vidljivo da se unutar matične kategorije (Savremena tekuća književna produkcija) nalazi šest zasebnih i različitih podkategorija. Klikom na matičnu kategoriju, korisnik može pristupiti sadržaju koji se nalazi unutar svih šest kategorija, dok klikom na specifičnu kategoriju (recimo: Savremena bosanskohercegovačka poezija), posjetioци mogu pregledati isključivo sadržaj koji je kategoriziran kao takav.

S tim u vezi, jasno je da postoji nedvosmislena logička povezanost između sadržaja, no kako bi sadržaj bio što pregledniji i jednostavniji za korištenje, nužno je osigurati i vizuelnu poveznicu između navedenih stavki. Ono što je važno istaknuti jeste da se pod uređenom vizuelnom hijerarhijom ne podrazumijeva (isključivo) grupiranje specifičnih kategorija unutar njihove matične kategorije, već posebice grafički prikaz koji ukazuje na važnost višeg nivoa u hijerarhiji

u odnose na niže. Drugim riječima, na ovom primjeru je istaknutijom veličinom teksta ukazano na to koja kategorija predstavlja matičnu, dok su pripadajuće kategorije obilježene manjim fontom.

Poetika i njena etika u književnom djelu Danila Kiša

by admin Književna kritika, Kritike

Autorica: Ivana Golijanin

Midhad Kurtović: *Između etike i estetike: eksplicitna po-etika Danila Kiša*

Buybook, Sarajevo, 2018.

Iako knjiga *Između etike i estetike: eksplicitna po-etika Danila Kiša* predstavlja reprezentativnu studiju tematski Kurtović ju pokušava ponuditi ne samo pregled jednog književnog opusa i Kišovih (van)literarnih preokupacija jugoslovenskog pisca koji je živio i pisao na razmeđu književnog i sociokulturnog totalitarizma.

Slika 10: *Primjer vizuelne hijerarhije unutar članka*

(Izvor: Screenshot)

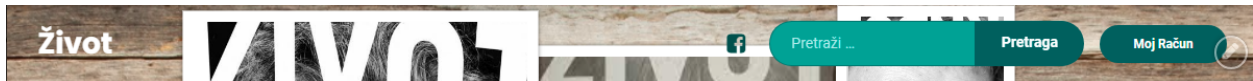
Gore predstavljeni primjer je ponuđen kako bi se ukazalo na činjenicu da se za funkcionalnu web stranicu princip uspostavljanje jasne vizuelne hijerarhije mora primijeniti sa svim mjestima unutar nje, a ne isključivo na početnoj stranici. U navedenom članku, izvjesna je jasna distinkcija između naslova rada, imena autorice, knjige na koju se autorica referira kroz svoju kritiku, te glavnog sadržaja. Ta distinkcija počiva, osim izraženim razlikama u dimenzijama i boji fonta, također i na poštivanju ustaljenih konvencija koje se prepoznatljive unutar analognih i digitalnih formata kritičke misli.

Govoreći o konvencijama, u teoriji web designa se pod tim pojmom podrazumijevaju svi oni procesi koje su kroz neformalno dijeljenje iskustava i praksi postali standardizirani način konstruiranja određenih stavki. Praćenjem ustaljenih konvencija, web stranice omogućuju brže pretraživanje stranice, prepoznatljivost određenih segmenata, te u konačnici osiguravaju bolje

korisničko iskustvo. Ukoliko se unutar određene mrežne prezentacije ne prate konvencije, odnosno ako ona nije intuitivna i jednostavna, posjetioci je ne mogu koristiti na adekvatan i željeni način, što u konačnici rezultira lošim korisničkim iskustvom i općim nezadovoljstvom posjetilaca. (Cappel and Huang, 2007)

S druge strane, govoreći općenito o web designu, neizostavno se povlači pitanje kreativnosti, inovativnih rješenja i kreiranja autentičnih mrežnih prezentacija koje će se izgledom diferencirati od drugih, odnosno koje će u vizuelnom smislu ponuditi nešto drugačije. Stoga, neophodno je osigurati jedinstven balans između praćenja konvencija sa jedne, te korištenja inovacija sa druge strane, budući da je osnovni kriterij za kvalitet web stranice, u osnovi, dobro korisničko iskustvo. Kako je već objašnjeno glede vizuelne hijerarhije sadržaja, posjetioci web stranice, poučeni dotadašnjim korisničkim iskustvom, su naviknuti da je važniji sadržaj označen drugom bojom, većim fontom, podcrtavanjem i drugim metodama isticanja. Slično tome, oni pretpostavljaju se da glavni meni nalazi pri početnoj stranici u samom vrhu, da je logo stranice pozicioniran u gornjem lijevom uglu ili da je dostupno polje za pretraživanje u gornjem desnom uglu. Naravno, sve ove stavke se mogu pozicionirati na bilo koje mjesto u strukturi mrežne prezentacije, no, jasno je da se time otežava upotrebljivost, odnosno da se stvara konfuzija kod (posebice novih) posjetilaca.

Glede primjene konvencija pri mrežnoj prezentaciji časopisa *Život*, unutar zaglavlja koje se pojavljuje na svakoj podstranici, jasno je naznačen searchbox koji čine polje za pretraživanje u koje se unosi željeni podatak, a na unutar kojeg piše *Pretraži ...*, te gumb za pretraživanje sa natpisom *Pretraga*, čijim se klikom dolazi do očitavanja pronađenih podataka na stranici. Unutar istog zaglavlja, sa lijeve strane polja za pretraživanje nalazi se gumb sa oznakom društvene mreže *Facebook*, te predstavlja poveznicu sa stranicom časopisa pri ovoj društvenoj mreži, budući da je časopis *Život*, kada je riječ o društvenim mrežama, prisutan isključivo na njoj. U krajnjem desnom uglu zaglavlja se nalazi polje za registraciju korisnika, odnosno za postavke korisničkog računa na mrežnoj prezentaciji časopisa *Život*.

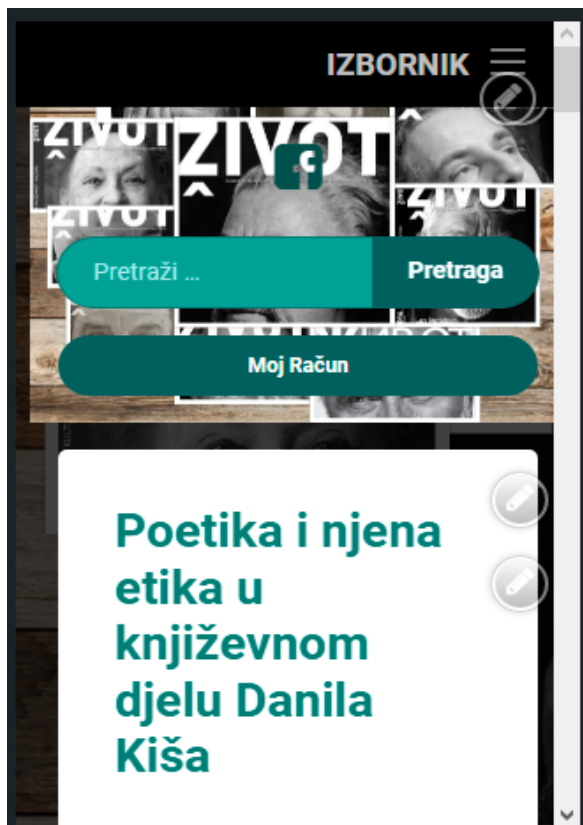
Slika 11: *Konvencije web designa unutar zaglavlja mrežne prezentacije časopisa Život*

(Izvor: Screenshot)

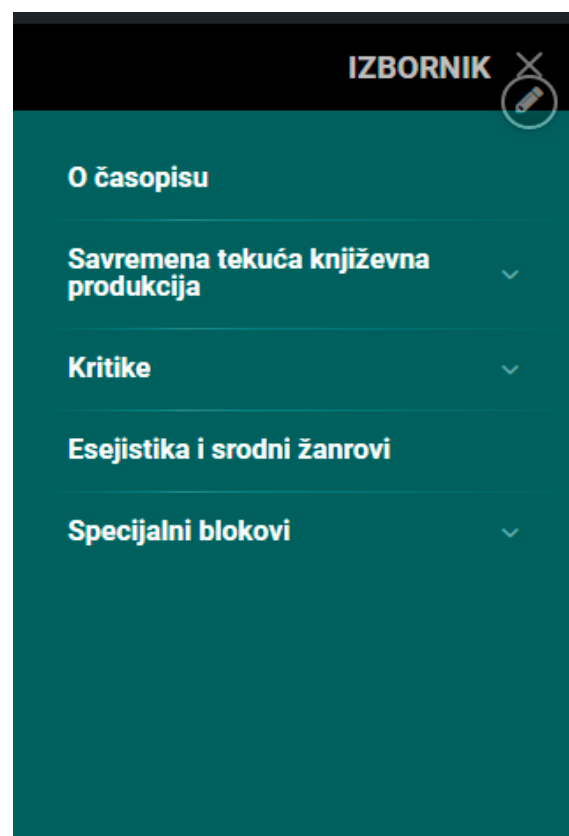
Temeljem govora o konvencijama, drugi važan segment u teoriji web designa, a koji se također velikim dijelom oslanja na prethodno korisničko iskustvo, jeste mogućnost jednostavnog shvatanja na šta se može kliknuti, a na šta ne (Krug, 2014). Drugim riječima, vođeni dotadašnjim iskustvima, posjetioči pretendiraju ka brzom skeniranju stranice tragajući za drugim hiperlinkovima putem kojih mogu pristupiti novom sadržaju. Prema ustaljenim konvencijama, hiperlinkovi su obično označeni plavom bojom i podvučenim nastpisom, obilježeni su pozadinskom bojom unutar pravougaonika, ili su sami po sebi dovoljno sugestivni da posjetioči mogu razumjeti da se klikom na određeni sadržaj može doći do drugog (npr. *Pročitaj više ...*). Kako bi se izbjegla konfuzija krajnjih korisnika, pri kreiranju sadržaja nužno je imati na umu ove konvencije, odnosno navedena svojstva ne koristiti za sadržaj na koji se ne može kliknuti. (Verjans et al. 2020)

Ova načela su posebice važna kada je riječ o kreiranju stranice kompatibilne sa mobilnim telefonima, budući da se pri desktop verziji uvijek donekle korisnik može osloniti na eventualnu promjenu kursora ili pojavljivanje pozadinske boje kako bi bio siguran da je riječ o hiperlinku. Korištenjem mobilnih telefona ili tableta, koje je naročito intenzivirano posljednjih godina, bilo je neophodno prilagoditi dizajn stranice kako bi bio funkcionalan i upotrebljiv za nove uređaje. Najvažnija razlika svakako počiva na dimenzijama ekrana, gdje je prostor za publiciranje sadržaja reduciran na otprilike 20% veličine desktop verzije, što je podrazumijevalo poduzimanje određenih promjena podešavanja u stilskom i sadržajnom smislu. Govoreći o sadržaju web stranice, klasične desktop verzije dimenzija prosječnih 1024x768 px posjeduju mnogo prostora, a koji često biva ispunjen kompleksnom navigacijom, mnoštvom raznolikog sadržaja te irelevantnih reklama. S druge strane, svedene na svega 20% tog prostora, mobilne verzije web stranice moraju prikazati sadržaj, uz smisljeno korištenje slobodnog prostora, što navodi na izraženiji fokus kompanija ka označavanju najvažnijeg sadržaja u strukturi mrežne prezentacije. (Wroblewski, 2011)

Dakle, pri kreiranju mrežnih prezentacija neophodno je učiniti dizajn responzivnim, odnosno adaptivnim na različite dimenzije uređaja putem kojih se može pristupiti web stranici i njenom sadržaju. Veće kompanije, osim mogućnosti pristupa web stranici putem web preglednika, odnosno kroz mobilnu i desktop verziju, omogućavaju pristup sadržaju i kroz zasebno kreirane aplikacije putem kojih korisnici mogu pristupiti sadržaju stranice. Ukoliko programiranje zasebne aplikacije nije moguće, kompanije trebaju osigurati kompatibilnost mrežne prezentacije sa različitim uređajima, odnosno jednostavan „povratak“ na desktop verziju posredstvom web preglednika na mobilnom telefonu. Drugim riječima, ako je sadržaj pri mobilnoj verziji nedostatan, ili ako zbog dimenzija ekrana nije moguće jednostavno pregledati sadržaj, minimalno što je nužno učiniti jeste omogućiti zumiranje sadržaja i/ili učitavanje desktop verzije.

Slika 12: Mobilna verzija naslovne stranice časopisa Život
(Izvor: Screenshot)

Slika 13: Glavni meni na mobilnoj verziji naslovne stranice časopisa Život
(Izvor: Screenshot)

Odabirom adekvatne teme pri Wordpress softveru, ukoliko bi bilo riječi o publiciranju sadržaja ove mrežne prezentaciji online, sadržaji mrežne prezentacije časopisa *Život* bio bi omogućen pristup i putem mobilnih telefona. U ovom formatu, prvu polovinu početne stranice čini zaglavlje na kojem ne postoji naslov stranice, ali je pozadinska slika dovoljno intuitivna da korisnici mogu prepoznati o čemu je riječ, budući da se radi o kombinaciji naslovnih stranica časopisa iz analognog formata. S obzirom da prostor na početnoj stranici, kako pri desktop verziji, tako i pri mobilnoj verziji čine slijed objavljenih članaka (od najnovijeg ka starijim), pregledanje kompletnog sadržaja, odnosno listanje ka dolje, iziskivalo bi mnogo vremena i značajno unazadilo korisničko iskustvo. Zbog toga je omogućen pristup glavnom meniju, a koji je sadržan iza ikone koja se u teoriji web designa naziva *hamburger menu*, kreirane u obliku tri vodoravne crtice, obično pozicionirane u gornjem desnom uglu mobilne verzije web stranice. Klikom na navedenu ikonu dolazi do prikaza kompletnog glavnog menija, a njegov izgled i pozicija su jedna od najpopularnijih konvencija u dizajnu mobilnih verzija mrežnih stranica, budući da je intenzivirano njeno korištenje slijedom sve češćeg korištenja tzv. *mobile-first designa*. (Khadka, 2021)

Osim mogućnosti pristupa glavnom meniju, unutar zaglavlja početne stranice nalazi se neizostavno polje za pretraživanje, kako bi korisnici bez puno traganja unutar strukture mrežne prezentacije mogli direktno pretraživati željeni pojam. Međutim, neophodno je napomenuti da, bez obzira na činjenicu da se pri mobilnoj verziji web stranice mora uložiti više vremena na kretanje kroz strukturu stranice putem hiperlinkova zbog nemogućnosti prikazivanja više sadržaja na jednom mjestu, ne smije doći do zanemarivanja koncepta upotrebljivosti i intuitivnosti korištenja. Drugim riječima, imavši na umu ograničene mogućnosti mobilnih telefona glede aktivnog korištenja mrežnih prezentacija, neophodno je racionalno koristiti prostor i slijediti ustaljene konvencije. Osim toga, važno je sadržaj i procese na stranici učiniti nedvosmislenim, poznatim i intuitivnim, uz osiguranje jednostavnog korisničkog inputa kako bi se značajno skratilo vrijeme pretraživanja. Praćenjem definiranih konvencija, omogućavanjem kretanja samo prema dolje, te osiguravanjem pristupa desktop verziji i eventualnim kreiranjem zasebne mobilne aplikacije, stvara se optimalno korisničko iskustvo za sve češće posjete posredstvom mobilnih telefona. (Lobo et al., 2011)

4.3 Finalna podešavanja dizajna i kreiranje sadržaja

Nakon kreiranja skice informacijske arhitekture, razmatranja rješenja za konstrukciju navigacije, te u konačnici, prikupljanja sadržaja koji će se naći na stranici, može se pristupiti posljednjoj fazi aktivnog procesa izrade mrežne prezentacije, a koja se tiče umetanja sadržaja putem odabranog softvera, te naknadnog uređivanja dizajna shodno evaluaciji izgleda postavljenog sadržaja. Wordpress softver je jedan od jednostavnijih sistema za upravljanje sadržajem, a osim vrlo intuitivnog administrativnog sučelja i dostupne dokumentacije ukoliko dođe do eventualnih problem, postojanje aktivne korisničke zajednice za sve potencijalne upite umnogome olakšava proces konstruiranja mrežne prezentacije.

Kontrolna tabla Wordpress administrativnog sučelja prvenstveno pruža eventualna obavještenja o mogućnosti ažuriranja softvera, posljednje Wordpress novosti, brzi pregled trenutnog sadržaja i statusa stranice, te mogućnost kreiranja skice određene objave koja se može naknadno objaviti. Govoreći o brzom i jednostavnom kreiranju sadržaja putem ovog softvera, na vrhu administrativnog sučelja unutar komandne table pozicioniran je gumb za brzo dodavanje: objave, datoteke, stranice, korisnika i eventualno drugih stavki, u zavisnosti od instaliranih dodataka Wordpress softveru. Drugi način za dodavanje željenog sadržaja omogućen je pristupom donekle kompleksnijem meniju, a koji je pozicioniran sa lijeve strane administrativnog sučelja. Unutar njega su dostupne sekcije: članci, datoteke, stranice, komentari; te se ovim putem mogu, ne samo dodati novi, već i pregledati i urediti svi postojeći navedeni segmenti.

Za potrebe kreiranja modela mrežne prezentacije časopisa *Život*, u dogovoru sa uredništvom odabrano je sedam radova iz dosadašnjih brojeva časopisa, a koji su reprezentativni u smislu podložnosti ispitivanju izazova prezentiranja na digitalnoj platformi, a to su (od najnovijeg ka starijim):

- Ivana Golijanin: *Poetika i njena etika u književnom djelu Danila Kiša*
- Dijana Hadžizukić i Dragana Tomašević: *Na pola puta između osame i svijeta*
- Matija Bošnjak: *Mladost nakon '68*
- Boris Jovanović Kastel: *Strane moguće smrti*
- Lamija Milišić: *Internet mem kao izvorište anonimne moći*

- Mirza Skenderagić: *Intervju sa Selmom Alispahić*
- Ondřej Hložek: *Put suza*

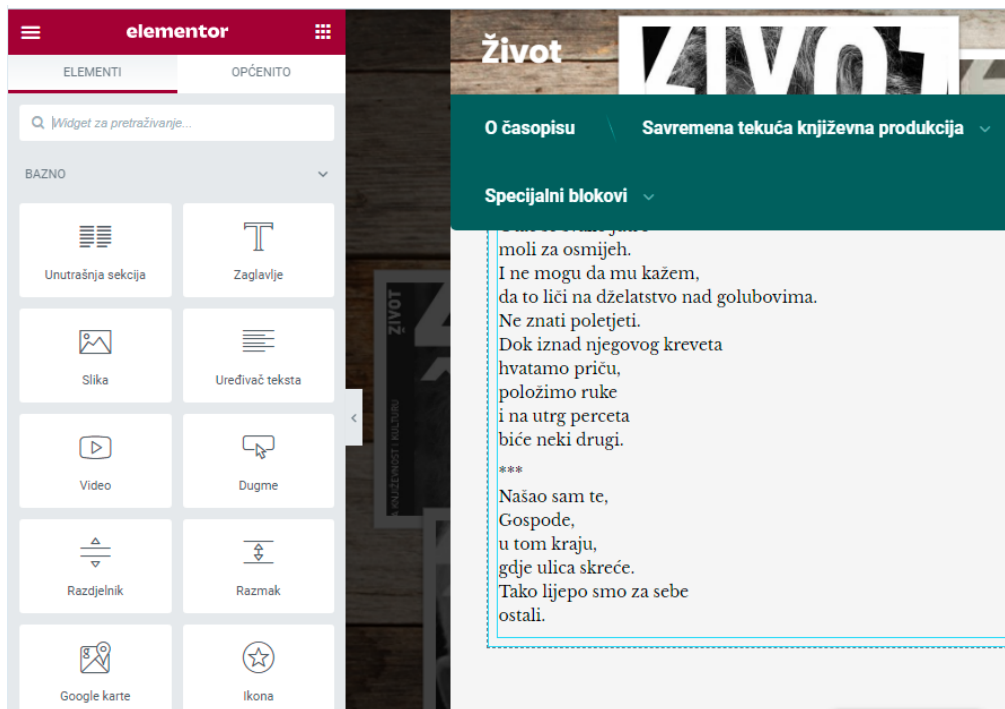
Kreiranje nove objave pri novim verzijama softvera Wordpress počiva na sučelju nazvanog *editor sadržaja zasnovan na blokovima*, koji predstavlja jedan od najnovijih i najkorisnijih alata za dodavanje i uređivanje sadržaja. Prethodno rješenje za kreiranje sadržaja je bilo zasnovano na klasičnoj strukturi umetanja pasusa, po principu *WYSIWYG (What You See Is What You Get – Dobiješ ono što vidiš)*, no, specifični zahtjevi današnjeg web designa usloveli su kreiranje alata putem kojeg će uređivanje kompleksnog sadržaja biti što efikasnije. Uslijed toga je kreiran alat za uređivanje sadržaja zasnovanog na blokovima, pri čemu blok može biti sve ono što se smatra sadržajem: tekst, slika, video snimak, tabela, ugradnja sa drugih mrežnih servisa itd., a svaki od navedenih blokova može da se individualno podešava. (Król, 2019) Uz gornju traku menija za različite administratorske zadatke, te bočnu traku za podešava dokumenta i blokova ponaosob, centralni dio sučelja čini glavni alat za kreiranje novog, odnosno uređivanje postojećeg sadržaja.

Ipak, zbog specifičnosti sadržaja koji se nalazi na mrežnoj prezentaciji časopisa *Život*, bolju opciju je predstavljala naknadna instalacija uređivača sadržaja sa više mogućnosti glede dizajna. Wordpress omogućava instalaciju dodatnih modula (tzv. *plugin*), a putem kojih softver dobija nove funkcije koje nisu uključene u podrazumijevana podešavanja instalirane verzije. To su, u biti, datoteke sa predefiniranim PHP kodom, koje je vrlo jednostavno pretražiti shodno korisničkim potrebama i mogućnostima, te ih instalirati i omogućiti njivovu aktivaciju. Unutar lijeve bočne trake pri kontrolnoj tabli administrativnog sučelja, gdje je dostupan, između ostalog, uvid u članke, stranice i podešavanja, moguće je pristupiti listi instaliranih dodatnih modula, odnosno instalirati novi. Dodatni moduli se mogu dodati stranici prenošenjem .zip datoteke sa računara, ali ih je moguće pretražiti i unutar Wordpress repozitorija sa omogućenim opisom, brojem aktivnih instalacija i ocjenom korisnika.

Zbog specifičnosti sadržaja časopisa *Život*, odnosno imajući na umu dužinu određenih radova i tendenciju da web stranica ponudi novu perspektivu, sadržaj je kreiran posredstvom dodatnog modula pod nazivom *Elementor*.

Elementor, sa preko pet miliona aktivnih instalacija širom svijeta predstavlja jedan od najznačajnijih dodatnih modula za Wordpress softver, budući da je njegova instalacijska datoteka dostupna na 57 svjetskih jezika. U osnovi, on predstavlja softver otvorenog koda koji je zasnovan na *drag and drop* tehnici kreiranja sadržaja, zajedno sa predefiniranom mogućnošću automatskog redimenzioniranja sadržaja spram veličine ekrana. Osim osnovne verzije, Elementor omogućava i *Elementor Pro* premium verziju, koja obogaćuje softver sa preko 900 dodatnih funkcija, a čija cijena varira u zavisnosti od odabranog paketa premium verzije.

Uzevši u obzir važnost metapodataka određenog sadržaja unutar mrežne prezentacije sa jedne, ali i digitalne alate za poboljšanje dizajna sa druge strane, kreiranje sadržaja web stranice časopisa Život je jednim dijelom rađeno posredstvom standardnog uređivača, a drugim dijelom kroz prethodno instalirani Elementor. Unutar uređivačkog sučelja se najprije unosi naslov određenog članka, a potom se dio teksta koji iziskuje više vizuelnih podešavanja uređuje putem Elementora.

Slika 14: *Elementor* uređivač sadržaja

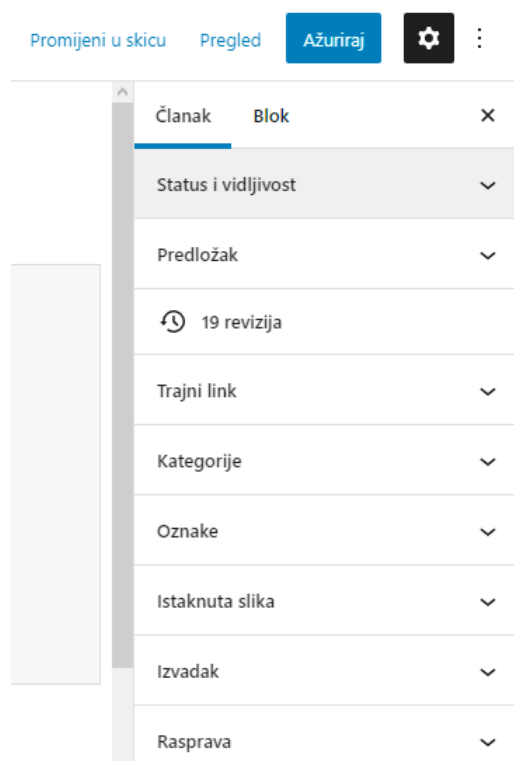
(Izvor: Screenshot)

Pri elementarnim stavkama koje je moguće unijeti putem Elementora u uređivačko sučelje, odnosno kreirati željeni sadržaj, podrazumijevaju se, između ostalog: naslovi, paragrafi, slike, razdjelnici, video snimci, kao najčešće korišteni sastavni dijelovi određenog sadržaja. Budući da je, uslijed specifičnosti odabrane teme za web stranicu časopisa *Život*, naslov kreiran pri standardnom Wordpress uređivaču sadržaja, preostali sadržaj se kreira dodavanjem zasebnih sekcija, pri čemu se svaka od njih može uređivati ponaosob. Imajući na umu izgled sadržaja iz štampane verzije časopisa, odnosno uzevši u obzir važnost isticanja imena autora/ice određenog sadržaja, ono je naglašeno pri zaglavlju ispod naslova.

Unutar uređivačkog sučelja, administrator može postići uvid u cjelokupni sadržaj, no, tema i druga vizuelna podešavanja determiniraju koliko teksta će biti vidljivo unutar drugih stranica prije klika na željeni sadržaj. S obzirom da je sadržaj koji se nalazi na web stranici časopisa *Život* nerijetko velikog obima i raznovrsnih sastavnih dijelova, prilikom pregleda objavljenih članaka dostupan je samo prvi dio sadržaja, odnosno tri do četiri reda teksta, a klikom na naslov se korisnik preusmjerava na cjeloviti sadržaj. Ova vrsta reduciranja prikazanog sadržaja je postignuta umetanjem gumba *Pročitaj više...*, koji praktički služi za razdvajanje onog sadržaja koji će biti vidljiv prilikom pregleda na drugoj stranici, te cjelokupnog sadržaja koji je vidljiv tek klikom na cjeloviti tekst.

Sve vrste tekstualnih sadržaja koje se mogu kreirati putem uređivačkog sučelja, moguće je urediti više puta u smislu njihovog vizuelnog prikaza, odnosno podešavati font, veličinu i boju slova, poziciju dijela teksta u odnosu na matični članak, te razmak među slovima i kolonama. Također, u kontekstu naprednih podešavanja izgleda teksta, moguće je podešavati pozadinu kreiranog teksta, okvire, dodavati efekte pokreta (tj. odrediti kojom animacijom će se tekst prikazati na ekranu), ali i naposljetku putem polja *Prilagođeni CSS*, samostalno uređivati vizuelne značajke odabranog sadržaja. Kada je riječ o sadržajima netekstualnog karaktera, za njih su omogućena podešavanja vizuelnog prikaza, odnosno dimenzija, okvira, prozirnosti sadržaja, kao i uređivanje posredstvom dinamičkih svojstava koje se tiču efekta prikazivanja. Obje vrste sadržaja se mogu učiniti responzivnim putem ovog uređivača, tj. shodno potrebama i željama uredništva odrediti mogućnosti prikazivanja sadržaja za svaku vrstu uređaja ponaosob.

Važno je istaknuti da Elementor omogućava i mnogo drugih stavki koje mogu činiti sadržaj pri Wordpress platformi, kao što su galerije, vrtuljci slika, brojači koji se tiču analitike kompanije, jedinstveni hiperlinkovi za društvene mreže, Google karte i sl. Ipak, s obzirom na činjenicu da sadržaj koji je korišten za izradu modela mrežne prezentacije časopisa Život ne iziskuje napredne mogućnosti poput gore navedenih, za kreiranje mrežne prezentacije korišteni su samo osnovni uređivački alati.

Slika 15: Uređivanje prikaza i metapodataka putem standardnog uređivača sadržaja

(Izvor: Screenshot)

Pri podešavanjima prikaza određenog članka najprije se definiraju postavke privatnosti, odnosno vidljivosti članka, pri čemu on može biti javno dostupan svim posjetiocima, vidljiv isključivo administratorima i urednicama, te naposljetku dostupan unosom određene šifre. Na ovom polju moguće je i promijeniti datum kreiranja sadržaja, te označiti autora (ukoliko administrator nije jedino lice koje može dodavati i uređivati sadržaj). Wordpress softver također omogućava uvid u sve prethodne verzije članka, te se putem polja za reviziju sadržaja može pristupiti prethodnim verzijama i nastaviti preuređivanje teksta sa te tačke. Podešavanje koje se umnogome tiče

poboljšanja korisničkog pretraživanja i iskustva pregleda stranice uopće, odnosi se na kreiranje trajnih linkova putem kojih će korisnici već iz naziva hiperlinka u određenoj mjeri moći pretpostaviti o čemu govori tekst. Ukoliko je prethodno na osnovnim podešavanjima odabrana opcija da Wordpress softver automatski kreira hiperlinkove prema naslovu teksta, onda će i unutar ove sekcije to biti pretpostavljeno rješenje, koje se ovim putem može promijeniti za svaki članak ponaosob. Ipak, kreiranje URL adresa prema nazivu određenog sadržaja se u kontekstu teorije web designa koristi kao ustaljeno pravilo, budući da se na taj način, osim unapređivanja estetskih dojmova glede važnih stavki web stranice, još prioriternije poboljšava *SEO (Search Engine Optimization)*. Prema Yalçın i Köse (2010) *Search Engine Optimization (SEO)* podrazumijeva mogućnost unapređenja web stranice da se pojavi u najrelevantnijim pretraživanjima određenih ključnih riječi, te predstavlja najuspješniji način za poboljšanje vidljivosti stranice na Mreži, budući da se temelji na povezivanju ključnih riječi iz pretraživanja sa važnim pozicijama na web stranici, kao što je URL. S druge strane, Google pretraživač uglavnom preferira čitljive linkove, što je ujedno razlog više za praćenje ove konvencije.

Naredne dvije stavke koje su od iznimne važnosti za organizaciju sadržaja unutar strukture web stranice odnose se na kategorije i oznake određenog članka. Premda obje stavke služe za dodatno infomisanje o člancima i stranicama unutar matične mrežne prezentacije, način na koji se koriste je u potpunosti različit. Temeljna svrha kategorija jeste strukturalna organizacija sadržaja, a neizostavno je vezana za prethodno oblikovanje hijerarhije unutar glavnog menija na web stranici časopisa *Život*. Drugim riječima, kreirane kategorije predstavljaju stavke u glavnom meniju, uz koje su, također, ponuđene i dodatne podkategorije uslijed obima i specifičnosti prezentiranog sadržaja. Kreiranjem svakog članka ponaosob, te dodjeljivanjem kategorija ovim putem, svaki članak će biti prikazan klikom na odabranu kategoriju kojom je označen. Recimo, članak pod nazivom *Put suza*, savremenog inostranog autora *Ondřeja Hložek*, pripadat će matičnoj kategoriji *Savremena tekuća književna produkcija*, te njevoj podkategoriji *Prijevod savremene svjetske književnosti*. Navedenim kategorijama je, osim kroz hijerarhiju glavnog menija prikazanog na svakoj stranici unutar mrežne prezentacije, moguće pristupiti i kroz neklasičnu putanju kretanja naznačenu iznad cjelovitog teksta svakog članka ponaosob. Time se, u konačnici, olakšava navigacija za posjetioce stranice, odnosno direktno pomaže da se željeni sadržaj pretražuje putem specifične teme na koju se odnosi.

S druge strane, oznake predstavljaju klasičnu verziju metapodataka, a koriste se kao neka vrsta skraćenica za opis tema koje se odnose na određeni članak. Klikom na određenu oznaku, bilo kroz katalog oznaka ili kroz cjeloviti članak koji je obilježenim njome, moguće je pristupiti svim objavama povezanim sa tom oznakom. Npr. članak *Poetika i etika u književnom djelu Danila Kiša*, predstavlja književnu kritiku autorice *Ivane Golijanin* na knjigu *Između etike i estetike: eksplicitna po-etika Danila Kiša*, autora *Midhada Kurtovića*. Oznake koje su dodjeljene ovom članku su: *književna kritika, Ivana Golijanin, Danilo Kiš, Midhad Kurtović*, što podrazumijeva da u ovom kontekstu oznake funkcioniraju i kao svojevrsna pomoć za pretraživanje članaka, ne samo u smislu teme i žanra, već i kao pomoć za pristup objavama određenih autora/ica. U konačnici, precizno dodjeljivanje kategorija i oznaka, bez redundance i prezasićenosti brojem ovih stavki, pozitivno će se odraziti i na optimizaciju pretraživača, te time poboljšati reputaciju i vidljivost stranice uopće.

5. Održavanje i evaluacija stranice

Počevši od objavljivanja prvih članaka i podstranica na mrežnoj prezentaciji, neophodno je razmatrati opcije unapređivanja zaštite stranice, vršiti evaluaciju njenih mogućnosti, te imati na umu važnost marketinga i integrisanja društvenih mreža. Sistemi za upravljanje sadržajem, kakav je, između ostalog Wordpress su podložnim raznolikim malverzacijama i zloupotrebama njihovih mogućnosti. Ipak, Jerković i Sinković (2016) smatraju da, uzevši u obzir pojavnost i značaj ovih sistema za kreiranje i pristup web stranicama današnjice, korisnička podrška ipak ne garantuje potpuno adekvatne mogućnosti zaštite podataka i stranice uopće. Drugim riječima, administratori stranica moraju poduzimati određene korake kako bi svojim angažmanom doprinijeli bezbjednosti mrežne prezentacije.

Najjednostavniji korak u unapređivanju sigurnosti mrežne prezentacije jeste izbjegavanje jednostavnih i pretpostavljenih šifri (npr. *12345678, šifra123, administrator* itd.), a preporučuju se šifre koje predstavljaju kombinaciju velikih i malih slova, brojeva i specijalnih simbola. Svakako, složena šifra za pristup web stranici ne garantira nemogućnost podložnosti opasnim radnjama, ali umnogome otežava potencijalni pristup drugih strana. Osim toga, važno je neophodno ažurirati Wordpress softver, pri čemu svaka nova verzija doprinosi, ne samo

poboljšanju postojećih i dodavanju novih funkcija, već i kompatibilnosti svake web stranice ponaosob sa izgrađenim sistemom za razvoj bezbjednosti uopće. Naposljetku, instalacija posebnih web tehnologija čija je temeljna svrha šifrovanje konekcije između web stranice i posjetilaca, također može značajno unaprijediti zaštitu od ometanja na navedenoj relaciji. Jedna od tih tehnologija je poznata pod nazivom *SSL – Secure sockets layer*, čiji certifikat se dobije u većini slučajeva besplatno kao dio hosting paketa u mnogim kompanijama, a završna faza njene aktivacije se odnosi na instalaciju dodatnog modula putem pri Wordpress softveru. S tim u vezi, važno je podsjetiti da pri instalaciji dodatnih modula i Wordpress tema treba obratiti pažnju na njihovo rangiranje i ocjene drugih korisnika, kao i ocjenu i broj instalacija, budući da ti podaci nerijetko govore o kvalitetu određenog modula.

U kontekstu analize rada i funkcionalnosti mrežne prezentacije, odnosno kontinuiranog praćenja njenog rada, rješenje može biti jednostavno izvedeno instalacijom modula i alata čija je temeljna svrha praćenje statistike i analitike mrežne prezentacije. Iznimno popularno rješenje za ovu namjenu je jedan od najpoznatijih besplatnih alata u web designu, a to je *Google Analytics*, koji vrši statistiku saobraćaja na web stranici. Drugim riječima, instalacijom ovog modula može se dobiti jasan uvid u broj posjeta, isticanje najpopularnijeg sadržaja, analiza sa kojeg mjesta na Mreži se najčešće pristupa sadržaju. Međutim, neposredan način uvida u rad stranice, a koji podrazumijeva interakciju sa posjetiocima jesu i komentari, pri čemu se za svaku objavu ponaosob mogu definirati dozvole komentaranja sadržaja. Uz komentare, pri objavi određenog sadržaja se mogu definirati podešavanja povratnih informacija, koja podrazumijevaju primanje obavijesti svaki put kada neko objavi link ka tom sadržaju uz naziv web stranice. Iako je primarna tendencija ove mogućnosti bila unapređivanje komunikacije između više web stranica, zbog prevelikog broja informacija danas te njihovog brzog protoka na Mreži, ova metoda se smatra zastarjelom i nesvršishodnom.

S druge strane, današnjica je obilježena porastom uticaja koje imaju društvene mreže, zbog čega se softveri razvijaju u pravcu integracije društvenih mreža, budući da predstavljaju glavne pokretače protoka informacija na web stranici. Jednostavnost podjele sadržaja putem društvenih mreža za posljedicu ima proširenje kruga korisnika koji će eventualno posjetiti stranicu, a potom dalje širiti krug potencijačnih posjetilaca jednostavnim dijeljenjem sadržaja.

Zaključak

Ideja za kreiranjem mrežne prezentacije časopisa Život nastala je iz potrebe da sadržaj koji je do tada bio dostupan u printanom formatu dobije svoju online verziju, posredstvom koje će potencijalni posjetioci bilo kada i bilo gdje pristupiti njenom sadržaju. Imajući u vidu ideju današnjih online platformi, te činjenicu da se razvoj Mreže odavno usmjerio ka Web 2.0 koncepciji, mrežna prezentacija časopisa Život bi u konačnici pretendirala ka uključivanju i aktivnom sudjelovanju čitalaca u odabiru i komentiranju sadržaja. Dosadašnji sadržaj časopisa Život je dostupan unutar CEEOL repozitorija, ali imajući na umu obim i raznovrsnost njegovog sadržaja, kreirana web stranica bi za cilj imala arhiviranje i kontinuirano objavljivanje novih tekstova unutar jednog zasebnog mjesta.

Stoga se da primijetiti da je proces izrade web stranice posmatran sa dva različita, ali u kontekstu web konvencija, jednako važna aspekta, a to su organizacija sadržaja sa jedne, te vizuelna podešavanja sa druge strane. U pogledu organizacije sadržaja, rad je baziran na odabiru nekoliko žanrovski različitih tekstova, što je za cilj imalo pojasniti kako se klasične (ne)književne forme pojavljuju unutar medija, odnosno šta je ono čime mrežna prezentacija može doprinijeti boljem korisničkom iskustvu uopće. Analizom prednosti zasebno kreiranih mrežnih prezentacija se dolazi da zaključka da digitalne platforme, ukoliko su pri njihovoj upotrebi praćene konvencije web designa, značajno unapređuju navigaciju kroz zbirku tekstova, olakšavaju pristup sadržaju i doprinose značaju participatorne kulture čitalaca.

S druge strane, naročit izazov u pogledu vizuelnih podešavanja stranice predstavljalo je pitanje autentičnog izgleda časopisa Život u njegovoj klasičnoj, štampanoj verziji, odnosno na koji način se taj aspekt može prilagoditi online okruženju, kako bi se očuvala njegova jedinstvenost, te kako bi časopis bio prepoznatljiv kod dosadašnjih čitalaca. S obzirom da mrežne prezentacije nerijetko omogućavaju raznovrsne vizuelne i dinamičke efekte, klasični sivo-bijeli izgled časopisa je donekle zamijenjen drugim bojama i fontovima, pri čemu pozadinsku sliku čini kompilacija dosadašnjih naslovnica štampane verzije časopisa.

Imajući na umu tematsku i žanrovsku raznolikost tekstova, učešće mnogo domaćih i inostranih autora u kreiranju sadržaja, te činjenicu da se časopis objavljuje tri puta godišnje, uslovalo je propitivanje mogućnosti podjele sadržaja u različite kategorije, ali i povezivanje srodnih tekstova putem dodjeljenih oznaka, odnosno neke vrste ključnih riječi. Posljedično, takvo dodjeljivanje metapodataka objavljenom sadržaju umnogome olakšava korisničko kretanje kroz stranicu, poboljšava optimizaciju za web pretraživače, a stranice u vizeulnom kontekstu čini preglednom i jednostavnom za korištenje.

U konačnici, važnost što jednostavnijeg korisničkog iskustva se pretpostavlja kao temelj izrade ove mrežne prezentacije, budući da je baziran na ideji User Experience designa, koji podrazumijeva kreiranje i održavanje mrežne prezentacije u skladu sa korisničkim potrebama. Temeljem toga, Život bi putem svoje online platforme mogao postati, ne samo digitalna verzija sadržaja dostupnog u štampanom formatu časopisa, već platforma koja objedinjuje problematiku kulturno-umjetničkog izričaja putem kojeg bi aktuelni i potencijalni posjetioци mogli aktivno učestvovati u kreiranju i održavanju njenog sadržaja.

Popis slika

- Slika 1: *Život – Časopis za književnost i kulturu na CEEOL repozitoriju*
- Slika 2: *Kreiranje korisničkog naloga i baze podataka*
- Slika 3: *Wordpress kontrolna tabla*
- Slika 4: *Opće postavke Wordpress stranice*
- Slika 5: *Podešavanja čitanja i prikaza sadržaja*
- Slika 6: *Podešavanja diskusije i komentara*
- Slika 7: *Primjer naglašenog naziva kategorije koju korisnik pregleda u tom trenutku*
- Slika 8: *Primjer naglašenih matičnih kategorija ispod naslova članka*
- Slika 9: *Organizacija sadržaja kroz sekcije i podsekcije na početnoj stranici*
- Slika 10: *Primjer vizuelne hijerarhije unutar članka*
- Slika 11: *Konvencije web designa unutar zaglavlja mrežne prezentacije časopisa Život*
- Slika 12: *Mobilna verzija naslovne stranice časopisa Život*
- Slika 13: *Glavni meni na mobilnoj verziji stranice časopisa Život*
- Slika 14: *Elementor uređivač sadržaja*
- Slika 15: *Uređivanje prikaza i metapodataka putem standardnog uređivača sadržaja*

Popis literature

- Apache HTTP Server Project, *About the Apache HTTP Server Project*. [online] Dostupno na: https://httpd.apache.org/ABOUT_APACHE.html [4.4.2022.]
- Beard, J., George, J. 2014. *The Principles of Beautiful Web Design*. [e-knjiga] SitePoint. Dostupno na: <https://www.mbit.edu.in/wp-content/uploads/2020/05/Web-Design123uo00es0523.pdf> [29.4.2022.]
- Britannica, *CERN – European Research Center*. [online] Dostupno na: <https://www.britannica.com/topic/CERN> [8.2.2022.]
- Britannica, *HTML*. [online] Dostupno na: <https://www.britannica.com/technology/HTML> [8.2.2022.]
- Britannica, *HTTP*. [online] Dostupno na: <https://www.britannica.com/technology/HTTP> [8.2.2022.]
- Cappel, J. J., Huang Z. 2007. A Usability Analysis of Company Web Sites, *Jorunal of Computer Information Systems*. [online] 48(1), 117-123. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/252409801_A_usability_analysis_of_company_Web_sites [7.5.2022.]
- Cepulkauskaite, I. 2000. *Training of Trainers and Users in the Fields of Cultural Education: Creating E-Books and E-Journals*. [e-knjiga] UNESCO. Dostupno na: https://users.ionio.gr/~sarantos/tab475/ref/creating_e-books.pdf [7.2.2022.]
- Garrett, J.J. 2010. *The Elements of User Experience: User-Centered Design for the Web and Beyond*. [e-knjiga] Pearson Education. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/259823111_The_Elements_of_User_Experience_User-Centered_Design_for_the_Web_and_Beyond [25.4.2022.]
- Hjarvard, S., Helles R., 2014. Books and Publishing a Digital Age – an Introduction, *Northern Lights*, [online], 13(1), 3-9. Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/281963343_Books_and_publishing_in_a_digital_age_-_An_introduction [7.2.2022.]
- Investopedia, 2021. *Mobile-First Strategy*. Dostupno na: <https://www.investopedia.com/terms/m/mobile-first-strategy.asp> [21.2.2022.]

- Jerković, H., Sinković, B. 2017. Vulnerability analysis of most popular open source Content Management Systems with focus on WordPress and proposed integration of artificial intelligence cyber security features, *International Journal of Economics and Management System*, [online], 2, 66-74. Dostupno na: [https://www.iasas.org/iasas/filedownloads/ijems/2017/007-0010\(2017\).pdf](https://www.iasas.org/iasas/filedownloads/ijems/2017/007-0010(2017).pdf) [25.5.2022.]
- Khadka, N. 2021. *An Usability and Universal Design Investigation into Hamburger Menus*. Magistarski rad. Oslo: Faculty of Technology, Art and Design.
- Košak, B., Tomiša, M., Čačić, M. 2015. Statičko i dinamičko upravljanje web sadržajem, *Tehnički glasnik*, [online], 9(1), 77-83. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/203365> [9.2.2022.]
- Król, K. 2019. *Wordpress 5: U celosti*. Beograd: Kompjuter Biblioteka.
- Krug, S. 2013. *Don't Make Me Think! A Common Sense Approach To Web Usability*. [e-knjiga] Berkeley: New Riders. Dostupno na: <https://topuxd.com/wp-content/uploads/2016/07/dont-make-me-think-a-common-sense-a-pproach-to-web-usability-2nd-ed-2005.pdf> [30.4.2022.]
- Lobo, D. et al. 2011. Web Usability Guidelines for Smartphones: a Synergic Approach, *International Journal of Information and Electronics Engineering*, [online] 1(1), 33-37. Dostupno na: <http://ijee.org/papers/5-E028.pdf> [12.5.2022.]
- Malwarebytes, *Spam*. [online] Dostupno na: <https://www.malwarebytes.com/spam> [10.2.2022.]
- Martinez-Caro, J.M., et al. 2018. A Comparative Study of Web Content Management Systems, *Information*, [online], 9(2). Dostupno na: https://www.researchgate.net/publication/322930430_A_Comparative_Study_of_Web_Content_Management_Systems [12.2.2022.]
- Memória F., Mont'Alvão C. 2005. Breadcrumbs, Usability and Architecture: a Field Research. U: *HCI International 2005 - 11th International Conference on Human Computer Interaction*. Las Vegas, 2005. Las Vegas: HCI International.
- Morville P., Rosenfeld, L., Arango, J. 2015. *Information Architecture: For the Web and Beyond*. [e-knjiga] Sebastopol: O'Reilly Media. Dostupno na: https://e-edu.nbu.bg/pluginfile.php/62325/mod_resource/content/1/Information_Architecture_For_The_Web_And_Beyond_Fourth_Edition.pdf [27.4.2022.]

- Šimec, A. et al. 2019. Razvoj prilagođenog predloška za Wordpress sustav, *Polytechnic and Design*, [online], 7(4)., 224-233. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/file/342748> [11.2.2022.]
- Techopedia, *PHP : Hypertext Preprocessor Definition*. [online] Dostupno na: <https://www.techopedia.com/definition/24406/php-hypertext-preprocessor-php> [4.4.2022.]
- TechTarget, *URL (Uniform Resource Locator)*. [online] Dostupno na: <https://www.techtarget.com/searchnetworking/definition/URL> [21.4.2022.]
- TechTerms.com, *CSS Definition*. [online] Dostupno na: <https://techterms.com/definition/css> [9.2.2022.]
- TechTerms.com, *JavaScript Definition*. [online] Dostupno na: <https://techterms.com/definition/javascript> [9.2.2022.]
- TechTerms.com, *MySQL Definition*. [online] Dostupno na: <https://techterms.com/definition/mysql> [4.4.2022.]
- Tidwell, J. 2010. *Designing interfaces*. [e-knjiga] Sebastopol: O'Reilly Media. Dostupno na: <http://bedford-computing.co.uk/learning/wp-content/uploads/2016/07/Livro-Designing-Interfaces-2nd-Edition-2010.pdf> [5.5.2022.]
- Toma, V. 2021. A Comparative Study on the Security of Web Content Management Systems, *USC Annals of Economics & Public Administration*, [online], 21(1), 146-151. Dostupno na: https://searchworks.stanford.edu/articles/bth_153004121 [10.2.2022.]
- Verjans, J., Jansen, A., Hansson, K. 2020. *Usability Guidelines for Websites and Products of Statistical Organisations*. [online] DIGICOM Project. Dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/cros/system/files/usability_guidelines_for_websites_and_products_of_statistical_organisations.pdf [8.5.2022.]
- Vučina, Ž. 2006. *Pretraživanje i vrednovanje informacija na internetu*. [e-knjiga] Zagreb: CARNet - Hrvatska akademska i istraživačka mreža. Dostupno na: http://www.ssb.hr/libraries/0000/2950/Pretra%C5%BEivanje_informacija_na_internetu.pdf [20.4.2022.]

- Website.com, *What is Web Hosting?* [online] Dostupno na: <https://www.website.com/beginnerguidе/webhosting/6/1/what-is-web-hosting?.ws> [20.2.2022.]
- Wroblewski, L. 2011. *Mobile First*. [e-knjiga] New York: A Book Apart. Dostupno na: <http://www.ferrispark.com/audio/DOCUMENTS/mobile-first.pdf> [10.5.2022]
- Yalçın, N., Köse, U. 2010. What is Search Engine Optimazation, *Procedia Social and Behavioral Sciences*, [online] 9, 487-493. Dostupno na: https://www.academia.edu/521384/What_is_search_engine_optimization_SEO [15.5.2022]

